

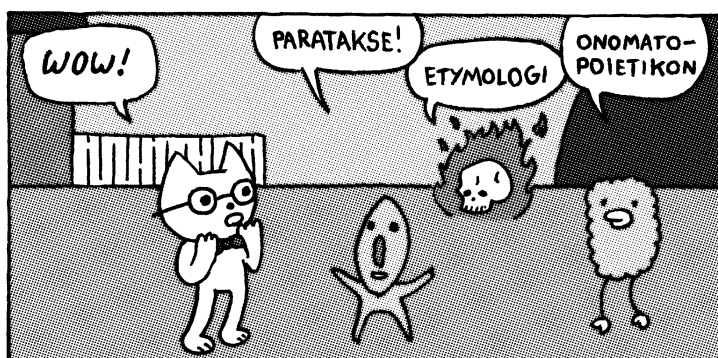
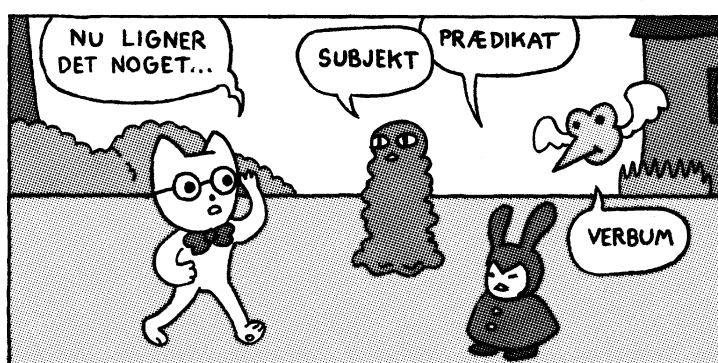
Almen sprogforståelse

ved

Sten Stenbæk

Fjerritslev Gymnasium

2012

Indholdsfortegnelse

Introduktion.....	4
Sproghistorie.....	5
Sprogenes slægtskab opdages.....	5
Den indoeuropæiske familie.....	7
Dansk.....	9
Islandsk.....	10
Gammelt dansk 1.....	11
Gammelt dansk 2.....	12
Låneord og nye ord.....	14
Domæner.....	16
Hvad er sprog?.....	18
Betydning og mening.....	19
Talehandlinger.....	20
Denotation og konnotation.....	22
Sprogets bestanddele.....	22
Fonemer.....	22
Sprogets informationer.....	23
Morfemer.....	25
Grammatik	26
Analytisk og syntetisk.....	26
Grammatik 2: Sætningsskemaer.....	27
Almen grammatik.....	30
Ordklasser.....	30
Verber (udsagnsord).....	30
Substantiver (navneord).....	31
Adjektiver (tillægsord).....	32
Adverbier (biord).....	33
Pronominer (stedord).....	34
Præposition (forholdsord).....	35
Konjunktioner (bindeord).....	36
Artikler (kendeord).....	36
Interjektioner (udråbsord).....	37
Infinitivmærke (at).....	37
Sætningsanalyse	37
Mere om verber.....	42
Kasus.....	46
Helsætninger og ledsætninger.....	47
Specielt om relativsætninger.....	48
Genre og stil.....	50
Sociolingvistik og dialekt.....	52
Newspeak.....	54
Retorik	54
Metoder til sprogstudier.....	56
Latin.....	58
Den nye teknologis muligheder.....	60
Internettet som ordbog.....	60
Kommunikationsstrategier.....	61
Liste over grammatiske betegnelser.....	62

Introduktion

Denne bogs indhold er stort set identisk med de sider der findes på webstedet: www.almensprogforstaaelse.dk Både webstedet og bogen er beregnet til undervisning i almen sprogforståelse i gymnasiets 1g. Webstedet giver mulighed for interaktivitet og indeholder foruden teksterne i bogudgaven en række øvelser og downloads. Webstedet indeholder også en lille grammatisk encyklopædi (leksikon).

Om bogens brug:

Bogen er forholdsvis informationstæt og forudsætter lærervejledning. Det er op til den enkelte lærer hvor meget han vil gøre ud af de forskellige sider af faget almen sprogforståelse. Derfor er det også meningen at man skal kunne vælge de enkelte afsnit i den rækkefølge der anses for mest hensigtsmæssig.

Interaktivitet

Til mange af bogens informationer knytter der sig øvelser. Disse tilgås ved at klikke på øvelser på forsiden af www.almensprogforstaaelse.dk.

Engelsk

På hjemmesiden findes der også en engelsk grammatik. Også til den findes der øvelser tilknyttet.

Sproghistorie

Sprogenes slægtskab opdages

Sir William Jones var britisk dommer udstationeret i Indien i 17-tallet. Som den ivrige jurist han var, interesserede sig også for de lokale indfødte love, og i den forbindelse stiftede han bekendtskab med indernes traditionelle lovtekster, som var forfattet på **sanskrit**. I forbindelse med sin egen uddannelse i England havde han naturligvis studeret **latinske** og **græske** tekster, og det slog ham at der var en så slående lighed i ordforråd og grammatisk opbygning mellem på den ene side græsk og latin og på den anden sanskrit at det ikke kunne være en tilfældighed. I 1786 holdt han et foredrag for the Asiatick Society, hvor han hævdede at græsk/latin og sanskrit delte: ”a stronger affinity ... than could possibly have been produced by accident; so strong, indeed, that no philologer could examine them all three, without believing them to have sprung from some common source, which, perhaps, no longer exists.”

Et par århundreders sprogforskning har påvist at sådan forholder det sig faktisk. Næsten alle sprog der tales i Europa i dag, nedstammer fra et sprog der blev talt et eller andet sted, sandsynligvis nord for Sortehavet, for omkring 5000 år siden:

Indoeuropæisk

Man har ikke skriftlige kilder til indoeuropæisk, men med udgangspunkt i latin, græsk, sanskrit, hittitisk og andre sprog kan man gætte sig til nogenlunde hvordan indoeuropæisk har set ud, både med hensyn til ordforråd og grammatik. Grunden til at man mener at indoeuropæisk har sit udspring et sted vest fra Ural, er at en række af de ord som sprogene der nedstammer fra indoeuropæisk, har til fælles, beskriver genstande og fænomener der er typiske for en nomade og tidlig landbrugskultur i et tempereret klima, fx ulve, bjørne, nåletræer, rug, grise. Derimod er ord for palmer og flodheste forskellige.

Der er ikke enighed om hvor og hvornår de første indoeuropæere levede. Ovenover har jeg nævnt området omkring Kaukasus som en mulighed, men andre mener at Tyrkiet er et bedre bud, og andre igen det nordlige Balkan. Bemærk at man på amerikansk bruger betegnelsen Caucasian når man som hvid mand skal angive sit racemæssige tilhørsforhold.

Sprogfamilier, brødre, fætre, grandfætre

Det er ikke altid enkelt at se at sprog er beslægtede. Vi er jo udmærket klar over at fx dansk og svensk ligner hinanden meget, og det er heller ikke svært at se når vi holder os til de germanske sprog, som man mener først for alvor begyndte at udvikle sig i forskellige retninger et par århundreder før vor tidsregning. Se fx her:

<i>Dansk</i>	<i>Hollandsk</i>	<i>Tysk</i>	<i>Engelsk</i>	<i>Norsk</i>	<i>Svensk</i>	<i>Islandsk</i>
bog	boek	buch	book	bok	bok	bók
komme	komen	kommen	come	komme	komma	koma
drikke	drinken	trinken	drink	drikke	dricka	drekka

Men alle sprog i skemaet herunder er faktisk også beslægtede.

Dansk	Engelsk	Sanskrit	Græsk	Latin	Gml. Irsk	Gotisk	Lithauisk	Kirke-slavisk
fire	Four	chaturtha	tettares	quattuor	cethair	fidwar	keturi	chetyre
fem	five	pancha	pente	quinque	caic	fimf	penki	peti
moder	mother	maatra	mater	mater	mathir	modhir	mote	mati
broder	brother	bhrataa	phrater	frater	brathair	brothar	brolis	bratu

Ved at se på en masse eksempler, har man udledt nogle lydregler som påviser slægtskabet.

Et eksempel på en sådan regel er **Grimms lov**, der siger at *p, t, k* på græsk og latin i germansk bliver til *f, th* og *h*, og at ustemt *b, d*, og *g* bliver til *p, t*, and *k*. *Pater* bliver til *fader*, *pedem* bliver til *fod*, *centum* bliver til *hundrede*. Det germanske *th* bliver senere til dansk *d*, fx *mater* > *moder*. *Dens* bliver til *tand*.

Ét oprindeligt sprog?

Mange sprogforskere mener at når vi kommer mere end 7000 år tilbage, kan man ikke længere påvise signifikante sproglægtskab. De mener med andre ord at verdens sprog nok er beslægtede i en række familier, at verdens sprog så at sige udgør en hæk med forskellige rødder. Andre mener at alle verdens sprog måske er beslægtede. De har konstrueret et sprog, som de kalder *nostratisk*, og de mener at det er stamfaderen til de indoeuropæiske, afro-asiatiske (e.g. arabisk, hebraisk, og old-egyptisk), Uraliske (e.g. finsk og ungarnsk), Altaiske (e.g. Tyrkisk og Mongolsk), dravidiske (sprogene i det sydlige Indien), koreansk, japansk og sprogene i det østlige Sibirien og eskimoisk! Disse sprog skulle så først være begyndt at dele sig for ca. 20000 år siden. Her er er nogle eksempler på konstruerede former som sluttet sig frem til på basis af gældende lydregler:

küjna (hund), *p'at* (fod), *haku* (vand), and *küni* (kvinde).

Ikke overbevist? *Küjna* er jo tydeligt beslægtet med *canis* på latin, som man ved er beslægtet med *hund*. *Haku* er tydeligt beslægtet med *aqua*. *Küni* findes på dansk i *kone*.

Men hvorfor stoppe der? Der er sprogforskere der har rekonstrueret et ursprog ud fra indianerstammers sprog, og de kommet frem til følgende ord for de samme betydninger *akuan*, *pet*, *haku* og *kuna*! Nogle sprogforskere tager springet og mener at man kan konstruere et proto-sprog der går 100.000 år tilbage: Ordet for hund/ulv er *kujan*, ordet for vand er *haku* og *kuni* er kvinde. Ja, det virker utroligt, og de fleste lingvister er da heller ikke overbevist.

Men det er muligt at der engang for længe siden kun var et sprog med et

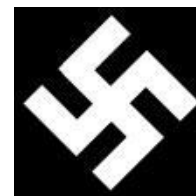
begrænset ordforråd og nogle simple regler for sætningsdannelse. Mange lingvister mener faktisk at selve sprogevnene og en eller anden for basal grammatik er 'hardwired' i hjernen, altså at evnen til sprog er medfødt. (Se herom under Hvad er sprog?)

Den indoeuropæiske familie

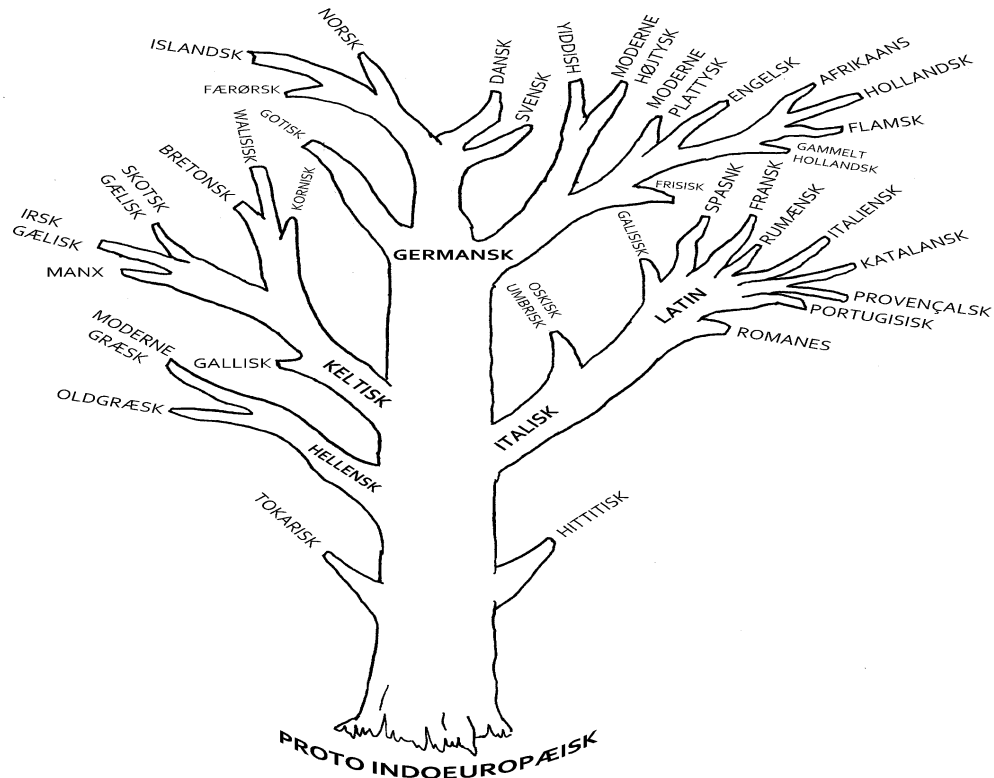
Slægtskabet mellem sprogene fremstilles traditionelt som et træ, og man taler om det indoeuropæiske sprogræ. Herunder kan du se hvorledes en række både levende og døde europæiske sprog er beslægtede rent historisk. Som du kan se, er der nogle overraskelser, fx at dansk og svensk er tættere beslægtet end dansk og norsk, som jo i dag på mange måder ligner hinanden mere. Og du kan også se at engelsk og tysk er tættere beslægtet end fx dansk og tysk, selv om dansk jo tilsyneladende har langt mere til fælles med tysk end engelsk har. Men begge de to netop nævnte omstændigheder skyldes senere indflydelse, man kunne sige at det ligger mere i opdragelsen end i generne. Norge var jo i mange år en del af Danmark og derfor har dansk haft en voldsom indflydelse på (især) det norske skriftsprog (bokmål) som ligner dansk meget. Når engelsk i dag ikke ligner tysk specielt meget, skyldes det både den omstændighed at England blev invaderet først af vikingerne og senere af normannerne. De sidste talte en art fransk - og det er årsagen til de mange ord med latinsk/fransk rod i engelsk. Når dansk så ligner tysk en hel del, skyldes det en voldsom indflydelse fra tysk på dansk gennem flere århundreder, faktisk indtil forrige århundrede.

Skemaet næste side viser kun halvdelen af træet. Traditionelt deler man de indoeuropæiske sprog op i to hovedgrupper, *satem*-sprogene og *centum*-sprogene. *Satem* betyder hundrede på sanskrit og *centum* betyder hundrede på latin. På indoeuropæisk har 'hundrede' altså heddet et eller andet der har udviklet sig til henholdsvis *satem* og *centum*. Fra *centum*-sprogene kommer de vesteuropæiske sprog: Fransk, spansk, italiensk og portugisisk (som alle tre nedstammer fra latin), og engelsk, tysk, dansk, svensk og norsk, (som alle er germanske) og græsk. Fra *satem*-sprogene nedstammer de slaviske sprog (russisk, polsk, tjekkisk og serbo-kroatisk).

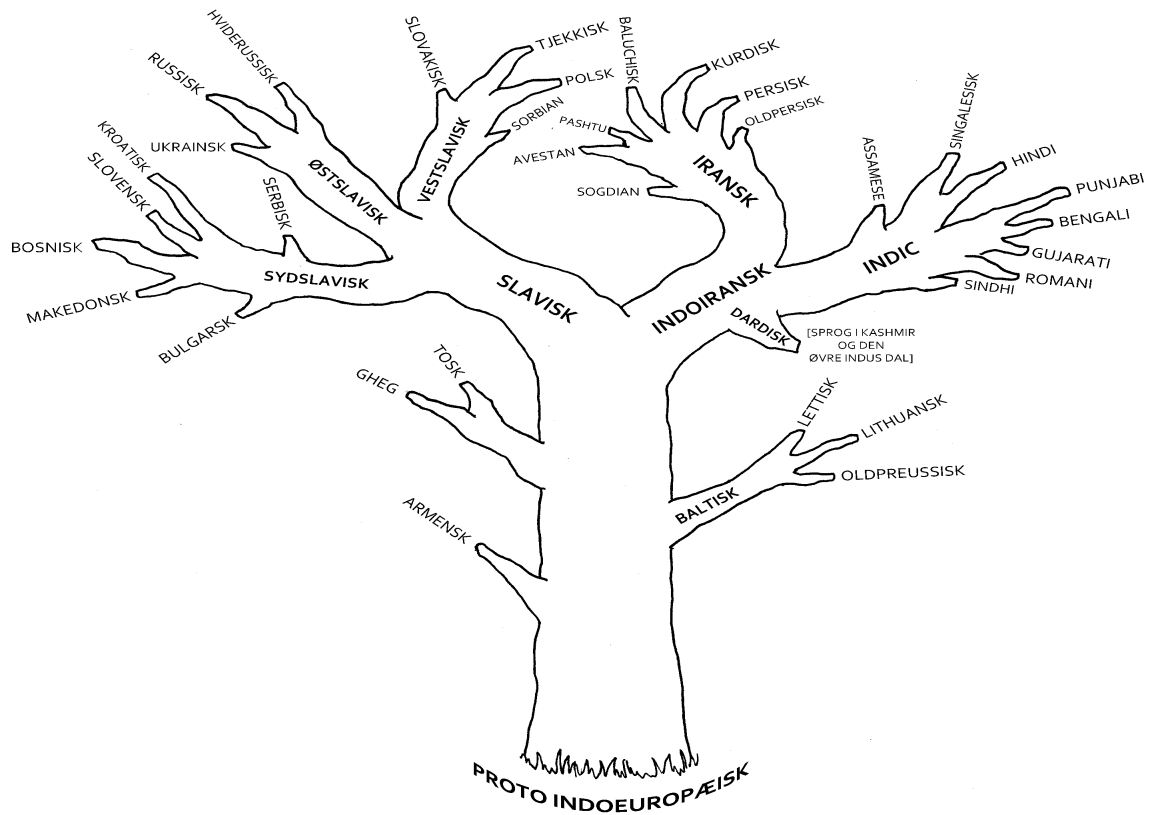
Studiet af de indoeuropæiske og de germanske sprog har været kontroversielt. I 1930'erne var der i Tyskland (og også i Danmark) mange teorier fremme om den germanske races overlegenhed.. Svastikaet, et solsymbol der findes lige fra Norden til Indien, blev af nazisterne gjort til et symbol på den overlegne races ret.

Hvis du søger på nettet under Indoeuropean vil du kunne finde et utal af sider med forskellige teorier om de indogermanske stammer.

Lige for en ordens skyld får du også træet med *Satem*-sprogene

Dansk

400-1000

Hvornår giver det mening at begynde at tale om dansk? Vel næppe før der i det nuværende Danmark var et folkeslag som brugte en sådan betegnelse om sig selv. Så længe romerne dominerede i Europa (indtil slutningen af den 4 årh.) var danskerne i hvert tilfælde ikke betragtet som et selvstændigt folk, men som én af mange germanske stammer.

Der knytter sig mange myter, men kun få facts, til danskernes oprindelse. Myterne handler om en kong Dan der skulle have været den første danske konge, men en sådan person er ikke bekræftet.

Beowulf

Ofte omtales Jellingestenen som Danmarks dåbsattest. Den er rejst omkring 965, og på den omtales både Danmark og Danerne. Det er dog ikke første gang danskerne omtales på skrift. Det germanske digt **Beowulf**, der formodes nedskrevet første gang ca. 700, taler om danskere og anbringer dem på bl.a. Sjælland. Man formoder at de germanske stammer der invaderede England i det 5 århundrede, jyder, saksere, anglere og frisere, bragte digtet med sig fra deres oprindelige hjemlande. Så betegnelsen går måske endnu længere tilbage. Daner betyder formodentlig 'fladlandsbeboer'.

Sproget i Beowulf kaldes **oldengelsk** og ses altså som stamfaderen til engelsk. Både sproget og de tanker der gives udtryk for i digtet, er fællesgermansk gods, og sproget har ikke været væsensforskelligt fra 'dansk' fra samme periode.

Her er de tre første linier af digtet med en ordret oversættelse

<i>Hwæt. We Gardena in gear-dagum, þeodcyniga, þrym gefrunon, hu ða æþelingas ellen fremedon.</i>	<i>Hvad! Vi om spyddanskeres i gamle dage, om folkekongernes, magt hørte. Hvordan de ædle prinser modet fremmede.</i>
---	---

Det er jo ikke meget man umiddelbart forstår, men enkelte ord er dog genkendelige: Bemærk at nogle ord stadig eksisterer på dansk, men er gledet ud og erstattet af andre på engelsk.

Oldengelsk	Engelsk	Dansk
we	we	vi
Gar(dene)	gar-lic= egt. spyd-løg	dene= daner
gear	year	år
dagum	day	dag
cynig	king	konge
æþelingas		ædel-ling
fremedon		fremmede

De tanker og det værdisæt der gives udtryk for i Beowulf, er også fællesgermansk gods. Den verden der beskrives, er i høj grad vikingernes verden og udtryk for deres livsforståelse. Sagnet om Kong Skjold danner

indledningen til Beowulf.¹

Jellingestenen, Danmarks dåbsattest

På dansk grund nævnes Danmark for første gang på Jellingestenen. Stenen bærer følgende indskrift, her transskriberet fra runer.

Haraltr kunukr bath kaurua kubl thausi aft
kurm fathur sin auk aft thaurui muthur sina sa
haraltr ias sar uan tanmaurk ala auk nuruiak
auk tani karthi kristna

I dansk oversættelse

*Harald konge bød gøre disse kumler efter Gorm, fader
sin og Thyra, moder sin. Den Harald som vandt
Danmark al og Norge, og Danerne gjorde Kristne"*

HF R F T M

Hvis du vil se dit navn skrevet med runer, som Harald
herover, så kan du gå til:

http://www.sunnyway.com/runes/write_in_runes.html

Islandsk

Beowulf indgår, som nævnt, ikke i dansk litterær tradition, selv om Grundtvig oversatte digtet i det 19. årh. Derimod er der tradition for at de islandske håndskrifter, som er nedskrevet i det 12-13. århundrede, men ofte bygger på ældre mundtlige tekster, indgår som en del af dansk/nordisk kulturarv. Sproget i de islandske sagaer er imidlertid ligeså fremmed for os som sproget i Beowulf, og det danske sprog har på dette tidspunkt ikke været identisk med islandsk/norsk. Her er en lille stump af Egil Skallegrímssons saga forfattet af Snurri Sturluson (1179-1241)

¹ Der findes utallige links til **Beowulf** på nettet, hvis du vil vide mere.

Þórólfur Kveld-Úlfsson og Eyvindur lambi komu um haustið heim úr víking. Fór Þórólfur til föður síns. Taka þeir feðgar þá tal sín í milli; spyr Þórólfur eftir, hvað verið hefir í erindum þeirra manna, er Haraldur sendi þangað. Kveld-Úlfur sagði, að konungur hafði til þess orð sent, að Kveld-Úlfur skyldi gerast maður hans eða sonur hans annar hvor. "Hvernig svaraðir þú?" kvað Þórólfur.	Thorolf Kveldulfsen og Eyvind kom om høsten hjem fra deres vikingetog. Thorolf tog til sin fader. De gav sig i samtale med hinanden. Thorolf spurgte da hvad ærinde de mænd havde haft, som Harald havde sendt derhen. Kveldulf sagde at kongen havde sendt bud at Kveldulf eller en af hans sønner skulle blive kongens mand "Hvad svarede du?", sagde Thorolf.
--	---

Dette er prosa, og man kan jo godt genkende et ord hist og her. Du kan formodentligt også se at det faktisk ligner oldengelsk en del. (þ = ð = th)

Grammatik

Oldnordisk var, som de øvrige indoeuropæiske sprog (sml. latin), et syntetisk sprog. Det betyder at ordenes syntaktiske sammenhæng fremgår af endelser/bøjningsformer snarere end ordenes position i sætningen. Herunder er det et par eksempler på substantivernes bøjning på oldnordisk.

	Hest	Ven	Høj
Nom sing.	hestr	vinr	ass
Akk. -	hest	vin	as
Dat -	hesti	vin	æsi
Gen -	hests	vinar	asar
Nom plur	hestar	vinir	æsir
Akk. -	hesta	vini	asu
Dat -	hestum	vinum	asum
Gen -	hesta	vina	asa

En årrække var oldnordisk et obligatorisk fag i det sproglige gymnasium (indtil 1940'erne). Så dengang havde man både latin, tysk, fransk og oldnordisk grammatik.

Gammelt dansk 1

Vikingerne i norden talte nogenlunde samme sprog. Faktisk kunne de også kommunikere nogenlunde med de angelsaksere som de plyndrede i England. Anglerne var jo faktisk udvandret fra det nuværende Sønderjylland og øerne blot nogle få århundreder tidligere.

Vikingerne og angelsakserne

Den lighed med vikingerne og angelsaksernes sprog er en af årsagerne til at vikingerne fik så forholdsvis stor indflydelse på engelsk. Mange af ordene var stort set de samme, og man mener at forskellene på to sprogs grammatik var en af årsagerne til at engelsk mistede en række af dets bøjningsformer så at engelsk blev et grammatisk/morfologisk simplere sprog.

Der er mange stednavne i England med dansk/norsk oprindelse, fx alle steder der ender på -by som fx Grimsby, Rugby, Derby, men også engelske stednavne der ender på -thorpe, -sted,, -ham.

Også en lang række helt almindelige ord i det centrale ordforråd er af dansk/norsk oprindelse (ca. 900 ord): Fx: *get, hit, leg, low, skin, same, want, wrong, die* (angelsakserne sagde *steorfan*, der så har udviklet sig til *starve*, sml. tysk *sterben*). Selv ordene *they* og *them* er danske/norske.

1066

Den danske indflydelse slutter definitivt da England erobres af normannerne i 1066. Danmark er blevet kristent, og det kan ikke længere lade sig gøre at samle større vikingehære, også fordi danskerne plages af indre stridigheder,

Gammelt dansk 2

Men dansk er allerede godt i gang med at ændre sig og skille sig ud fra oldnordisk. Her er et lille stykke af Jyske Lov (1241)

Mæth logh skal land bygiæs. æn wildæ hwær man oruæs at sit eghæt. oc latæ mæn nytæ iafnæth tha thurftæ man ække logh with. æn ængi logh ær æmgoth at fylghæ sum sannænd. thær skal logh letæ hwilkt rætær wæri æi logh a landæ tha hafuæ hin mest thær mest mattæ gripæ	Med Lov skal Land bygges, men vilde enhver nøjes med sit eget og lade andre nyde samme Ret, da behøvede man ikke nogen Lov. Men ingen Lov er jævngod at følge som Sandheden, men hvor man er i Tvivl om, hvad der er sandhed, der skal Loven vise Sandheden. Var der ikke Lov i Landet, da havde den mest, som kunde tilegne sig mest.
---	---

Det eldste kendte danskesprogede håndskrift med afskrift af Skånske Lov og Skånske Kirkelov fra ca. 1250. Stockholm, Kungliga Biblioteket, B 74, f. 90v-91r

Manuskriptet til Jyske Lov

1500

Og så tager vi lige et spring på 300 år frem til ca. 1540. Nu er det næsten helt forståeligt, når man lige ser bort fra stavemåden. Teksten er det første vers af de 10 bud på vers skrevet af bispnen og forfatteren Poul Helgesen (Paulus Helie, ca. 1485- ?)

Dhet første.

Haff ey Gud meer en én

Om thu wilt wære wdhen meen

Ælsk saa hanum aff hjerthens grund

Oc holt hans bud ij alle stund

Ij huad thu elskir lige met ham

Dhet bliffuer dhijn Gud deg til skam

Fra det her tidspunkt er det rimeligt at tale om dansk. Reformationen har fundet sted (1536), og der bliver nu prædiken og sunget på dansk i kirkerne, hvor tidligere de kirkelige handlinger foregik på latin.

I årene frem til reformationen blev der ikke skrevet meget på dansk. En række af de tekster man læser som traditionen i dansk litteratur, er faktisk skrevet på latin, først og fremmest Saxo Grammaticus (c. 1150-c. 1220).

Saxo Grammaticus

Også efter reformationen skrives der stadig ikke meget på dansk. Enhver intellektuel der ønsker at henvende sig til sine ligemænd eller til en større europæisk kreds, skriver stadig på latin. Holberg (1684-1754), der er noget af det mest danske vi har (på trods af at han var nordmand), skrev lige så gerne på latin som på dansk.

Holberg anses for grundlæggeren af dansk litteratur, og hans sprog er 'moderne' i den forstand at hans ordforråd og hans syntaks ikke volder problemer for en moderne læser. Her er et eksempel fra et parodisk epos, Peder Paars, Holberg skrev ca. 1718

**Ach, slip en kraftig Vind, og Havet for mig rør!
 Han svarede der paa: Det jeg ey vove tør;
 Jeg veed nok, hvor det gik mig i Æneæ tider.
 Neptunus er en Mand, der aldrig saadant lider;
 Til Uven ham at faa, jeg veed er ingen Skiemt.
 Det som jeg gjorde da, han endnu ey har glemt,
 De skidne Ord, jeg fik, mig ligger nok paa Hjerte,
 Jeg mod hans Villie nu har neppe Lov at --,
 End sige give Vind, som Havet røre kand**

Som du kan se, er emnet, bortset fra det klassiske islæt, også temmelig dansk.

Bemærk i øvrigt at Holberg, der talte flydende latin, fransk, tysk, engelsk og italiensk og læste oldgræsk, på nogle ganske få ord nær bruger gode solide danske el. fællesgermanske ord. (*Vove* og *lide* er nedertyske låneord)

Låneord og nye ord

Fra vikingetiden er dansk godt i gang med at udvide ordforrådet ved at optage nye ord fra andre sprog. Først langsomt og tøvende, men efterhånden med stigende fart. Den første større påvirkning er da danskerne kristnes i 900-tallet. Latin var kirkens sprog, og udtryk fra de kirkelige handlinger gled ind i sproget. Men også engelsk (en kort overgang, fx *præst*, *kirke* oldengelsk *preost*, *cirice*) og tysk øvede indflydelse indtil midten af det 11. årh. Med kristendommens indførelse går vi også fra runer til det romerske alfabet.

Fra det 11 årh. frem til reformationen kommer de fleste nye ord stadig fra latin og tysk, eller fra latin gennem tysk, måske ca. 2000 nye låneord og oversættelseslån. Med renæssancen og oplysningstiden begynder det at gå

rigtigt stærkt. For det første bliver indflydelsen udefra betydeligt øget, og her er det stadig tysk der dominerer, selv om også fransk indflydelse bliver mere almindelig (fx affære, elegant, jaloux, nervøs). For det andet er der en kraftig indflydelse fra latin og græsk da en stadig større del af borgernes børn kommer i latinskole. I oplysningstiden sker der en lang række videnskabelige landvindinger, og ordforrådet til at beskrive disse tages for det meste fra latin og græsk. I flere tilfælde dannes der nye ord på grundlag af græske eller latinske rødder, en tradition der er fortsat til vore dage (fx alle de ord der ender på -logi, -nomi (græsk) og de fleste af dem der ender på -ion (latin))..

Låneord optages hvor der er brug for dem. Da fx bankvæsenet indføres i midten af 1700-tallet låner dansk en lang række ord fra italiensk (fordi italienerne havde opfundet bankvæsenet nogle århundreder tidligere) fx *bank*, *konto*, *kredit*.

Tysk vedbliver at være den største indflydelse på dansk frem til 1945, men allerede fra 20'erne *importerer* vi en del ord fra USA og England. Efter 1945 går tysk indflydelse næsten helt i stå, men til gengæld sker der en voldsom stigning i antallet af nye ord fra USA og England. Med *medieeksplosionen* fra 70'erne og frem til i dag bliver indflydelsen fra USA næsten *totalt dominerende*. Engelsk sniger sig ind i det danske sprog de *besynderligste* steder. Man undrer sig måske lidt over at det danske sprog har stået og manglet ord som "*Fuck dig!*" og "*den fucking idiot*", men *behovet* må jo have været der.

Efter 1945 har dansk kun optaget 3-4 ord fra tysk

I en almindelig dansk tekst i dag er langt de fleste ord danske. I det lille stykke tekst herover har jeg kursiveret alle de ord der er lånt udefra. Fra tysk kommer ordene: *besynderlig* og *behov*. Fra latin (via fransk el. engelsk): *importere*, *medie*, *eksplosion*, *totalt*, *dominerende*. Fra græsk: *idiot*. Fra engelsk *fuck* (som har det fra hollandsk). *USA* er et **akronym**, dvs, et ord der er dannet af de første bogstaver i de ord som ordet er dannet af. (*United States of America*) *United* og *States* er fra latin, via fransk. *America* kommer af propriet *Amerigo*, som hævdede at have opdaget Amerika) Nogle akronymer bliver til selvstændige ord, andre, som *USA*, bliver udtalt som enkeltbogstaver. Eksempler på akronymer der opfattes som helt almindelige ord er *LASER* (Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation) og *Aids* (Acquired Immune Deficiency Syndrome)

Ordet '*indflydelse*' udgør en særlig gruppe låneord som man kalder **oversættelseslån**. Det er dannet ud fra latin *in* + *fluere*, som er blevet oversat. Bemærk at vi også anvender den uoversatte form *influere*. Et andet eksempel på oversættelseslån er *fjernsyn* (fra græsk *tele* (=fjern)+ latin *videre* (=se))

Hvor kommer ordene fra?	
Herunder kan du se en række danske ord, og hvor de kommer fra	
anorak	grønlandsk
demokrati	græsk
divan	Tyrkisk (via persisk)

elev	fransk
engel	græsk
energi	græsk
guitar	spansk
hegemoni	græsk
fascist	italiensk (fra latin)
hensigt	tysk
kænguru	engelsk fra indfødt australsk
kaffe	arabisk
kebab	tyrkisk
kerub	hebraisk
konto	italiensk
kosmonaut	græsk via russisk
laser	engelsk (akronym)
moral	fransk
officiel	fransk
okapi	afrikansk sprog
orangutang	malajisk
progressiv	latin
quiche	fransk fra tysk
safari	swahili
sauna	finsk
sikkert	nedertysk
te	kinesisk
tiltag	svensk
tomahawk	indiansk
zombie	kikongo via engelsk

Domæner

Når man i en diskussion om sprog bruger betegnelsen domæne, taler man om de områder indenfor videnskabelig og kulturel produktion som et givet sprog behersker. Kan man fx tale om computerteknologi eller rapmusik på dansk? I de seneste år har der været en del tale om at dansk er ved at lide **domænetab**, altså at dansk ikke længere er anvendeligt når man skal tale om et givet emne. Som vi har set, tilføres dansk til stadighed nye ord, vendinger og oversættelseslån. Alle disse ord er med til at gøre at dansk stadig kan bruges til at tale om stort set hvad som helst. Det er ikke domænetab, men snarere en slags fremtidssikring af dansk. Domænetab er hvis dansk helt opgives som kommunikationssprog i visse givne sammenhænge. Visse purister, altså folk der ønsker oprindeligt danske ord i dansk, beklager de mange låneord. Det er et temperamentsspørgsmål. Når Københavns Handelshøjskole i dag hedder Copenhagen Business School (og ikke andet!), ser flere det som i hvert tilfælde begyndelsen til et domænetab.

Også den omstændighed at en række firmaer har valgt at det daglige arbejdssprog skal være engelsk, ses som en udvikling der i den sidste ende kan føre til egentligt domænetab.

Er dansk i fare som sprog?

Hvor mange engelske ord kan vi optage i dansk?

Bør vi, som islændinge og nordmænd, forøge at danne nye danskklingende ord i stedet for ord som harddisk, joystick, e-mail, playstation og driver?

Foretrækker du at synge på engelsk frem for dansk?

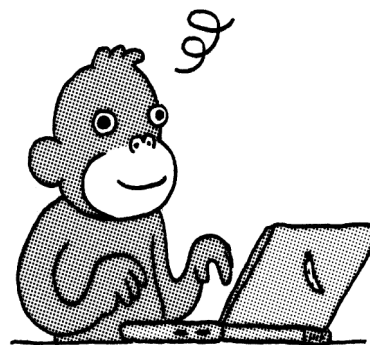
Tror du dine børnebørn kommer til at tale dansk?

Er dansk overhovedet værd at forsvare?

Hvad er sprog?

Der er ikke almindelig enighed om hvad sprog er. Nogle vil hævde at kun mennesket har sprog, og at det man i daglig tale kalder dyrenes sprog, ikke er sprog, men signaler. En masse forskellige dyr kommunikerer ganske hensigtsmæssigt på en række forskellige måder, med lugte, lyde, bevægelser. Hjortens brøl, fuglenes sang, hundens logren med halen, løven der pisser sit territorium af, er alle eksempler på effektiv kommunikation, især over for artsfæller, men selv om der udsendes klare og tydelige signaler, er der vel næppe tale om sprog. Mere kompliceret bliver det når vi taler om biernes dans, som faktisk kommunikerer ganske effektivt til artsfæller både sted, afstand og mængde af honningkilder, men bien har ikke noget valg og dens 'sprog' er instinktivt. Delfiners og hvalers sang udgør utvivlsomt kommunikation, men det er ikke påvist at der er tale om sprog i vores forstand.

Endnu mere kompliceret bliver det når vi taler om de store aber. Det er muligt at lære chimpanser temmelig komplicerede systemer som involverer både symboler og en enkel grammatik, især som tegnsprog og billedsprog. Og der er tilsyneladende også eksempler på at sådan tillært 'sprog' er lært videre fra chimpansé til chimpansé. Om så chimpanserne er i besiddelse af sprog eller ej, er i og for sig heller ikke så afgørende, og i den sidste ende handler det jo for de fleste ikke om at vi mennesker ikke godt vil dele sprogevn med vores medprimater.

Det sikreste er vel at forsøge at sætte kriterier op for hvad sprog er uden skelnen til om vi mennesker alene er i besiddelse af sprogevn. Et væsentligt kriterium er om det sproglige udtryk er symbol, og som sådan indholdsuaafhængigt, eller signal. Charles Hockett har opstillet en række kriterier i et forsøg på at skelne menneskesprog fra dyrenes kommunikation:

- En kombination af et fonologisk (lydmæssigt) og grammatisk system
- Produktivitet: Evnen til at skabe og forstå nye udsagn
- Symbol: Ingen (nødvendig) sammenhæng mellem symboler/tegn/lyde og det de betyder
- Vekselvirkning: Man kan skifte roller, hhv, modtager og sender i kommunikationen
- Specialisering: Kommunikation uden modsvarende handling.
- Abstraktion: Evne til at referere til fortid, fremtid og ikke tilstedeværende objekter.
- Kulturel overførsel: Evne til at undervise andre/lære af andre ved imitation

Alle de sprog der tales af mennesker, opfylder disse kriterier. En række af kriterierne, hvis ikke alle, er også opfyldt af de sprog man har lært visse højerestående primater. Men det er jo også en kendt sag at vi har op mod 98 procent af vores gener til fælles med chimpanser

Er sprog medfødt?

Er sproget så et resultat af den menneskelige intelligens? Ja, men måske kun delvist. Dybt åndssvage, hvis intelligens måles til ringere end de store abers, er ofte i besiddelse af en del sprog. Derfor er der en del lingvister, først og fremmest Noam Chomsky, der mener at sprogevnen til dels er medfødt, at en eller anden form for grammatisk struktur er 'hard-wired' i hjernen ved fødslen. Argumenterne for en sådan antagelse er mange: For det første kan alle lære sprog, for det andet kan man påvise at går man tilstrækkeligt dybt ned i den grammatiske struktur, så ligner alle sprog hinanden. Med andre ord, sprog synes at være organiseret på en måde som ikke nødvendigvis er stringent og logisk, men bygget over en fælles givet struktur. Mennesket er sandsynligvis født med en matrix for sprog, og sprogindlæring efter fødslen består i at udfylde denne matrix. Faktisk har man i 2001 isoleret det første gen (FOXP2) direkte associeret med sprog. (Hvis du er interesseret i de genetiske forudsætninger for sprog, så lav en søgning på foxp2)

Babelstårnet

De findes tusindvis af sprog i verden. Langt de fleste tales kun af ganske få, mange har ingen skrifttegn endsige nogen litteratur, enkelte sprog tales måske kun af 2-3 personer og vil være uddøde om få år.

Dansk er faktisk et af de større sprog, selv om det kun tales af lidt mere end 5 millioner, og dansk er også et sprog med en forholdsvis lang litterær tradition og et forholdsvis stort ordforråd.

Alle sprog lige

Principielt kan alle sprog udtrykke det de har brug for. Det ligger i sagens natur, for i samme øjeblik der introduceres et nyt koncept eller et nyt objekt i et givet sprogområde, vil sproget hurtigt dække konceptet ind, enten ved at låne et ord fra et andet sprog, sætte kendte ord sammen, eller ved at danne et helt nyt ord. På den måde er alle sprog ligeværdige: De kan alle sammen det de skal, nemlig kommunikere de koncepter, ting og begreber som et givet sprogområde har brug for og anvender.

Betydning og mening

Vi så ovenfor at sprog udtrykker sig gennem symboler. Der er ingen nødvendig sammenhæng mellem et ords eller morfems lydlige fremtrædelsesform og det pågældende ords betydning. Eller sagt på en anden måde: Der er ingen anden sammenhæng mellem den konkrete fysiske hest og ordet *hest* end den vi tillægger begrebet/ordet. Vi kunne lige så godt sige *ferasi* (swahili), *cheval* (fransk) eller *equus* (latin) for at benævne en hest. Eller for den sags skyld kunne vi sige *sko* eller *havelåge*, bare vi var enige om at den pågældende kombination af fonemer eller skrifttegn betød hest.

Der er masser af ord der betyder én ting på et sprog, men noget helt andet på et andet sprog. '*Top*' betyder fx kanon på tyrkisk '*Juu*' (udtalt /dju/) betyder 'op' på swahili, men samme ord '*giu*' (udtalt /dju/) betyder 'ned' på italiensk. På

sporcle.com kan du finde en liste med 30 ord som er ens på swahili og japansk, men med forskellig betydning på de to sprog.

Det betyder imidlertid ikke at ordenes lydlige kvaliteter ikke i visse tilfælde kan have en vis sammenhæng med ordets betydning. Det gælder lydmalende ord (**onomatopoietika**)² som *bang*, *kyklyky*, *gurgle* o. lign. Men dette er undtagelsen snarere end reglen.

Semantik

Semantik er den del af lingvistikken der beskæftiger sig med ords og udsagns betydning. Indtil ca. 1900 antog man betydningen af ord for givet og beskæftigede sig derfor kun i ringe grad med analyse af mening af enkeltord. Men siden begyndelsen af det 20. årh. har der været forsket meget i ordenes betydning og meningsdannelse. De sidste mange år har man forsøgt at indkredse enkeltords betydning ved at gruppere dem omkring overordnede begreber eller i grupper af lignende ord. Det er også forsøgt at definere ords betydning ud fra de sammenhænge ordene indgår i, m.a.o. ved at beskrive ord ud fra de ord ordet omgiver sig med. Hvordan man end griber det an, er en sådan indkredsning af ordenes betydning selvfølgelig interessant i sig selv pga. de erkendelser om menneskets forhold til dets omverden som opnås gennem en sådan analyse. Men en sådan beskrivelse af mening/betydning er jo også helt central hvis målet er at mennesket skal kommunikere i naturligt sprog med computere, og hvis man ønsker at lave rimelige oversættelsesprogrammer.

En computerprogrammør havde lavet et oversættelsesprogram der oversatte mellem engelsk og kinesisk. En kollega bad ham oversætte udtrykket "Out of sight, out of mind", hvorefter computeren straks producerede nogle overbevisende kinesiske tegn. Kollega bad så programmet oversætte tegnene tilbage til engelsk og fik resultatet: "Invisible idiot."

Prøv selv at oversætte en tekst vha Google-translate gennem en række sprog for til sidst at vende tilbage til dansk.

Talehandlinger³

Den omstændighed at sproget kan anvendes til en symbolsk fremstilling af verden, betød at sprogforskningen i mange år først og fremmest beskæftigede sig udsagns sandhedsværdi. Der var også en forestilling om at sprog handlede om udveksling af informationer. Imidlertid er det jo i virkeligheden ikke ret tit information med større eller mindre sandhedsværdi vi går rundt og meddeler hinanden. På samme måde som vores fysiske handlinger, fx at grave i jorden, eller at sparke en bold i et fodboldmål, har til hensigt at forandre eller manipulere med vores omverden, har også vores ytringer ofte til formål at ændre på virkeligheden.

Når vi ytrer os om vores hensigter, er det jo ikke virkeligheden vi beskriver, men

2 **Onomatopoietika** (lydord) hedder i singularis **onomatopoietikon**

3 I moderne lingvistik er **talehandlinger** et centralt begreb. Begrebet (act of speech) blev introduceret i 1960 af filosofferne J.L. Austin og J.R. Searle. Hvis du vil vide mere, så søg på act of speech, Austin og Searle

fx udsagn om hvordan vi har tænkt os at ændre på vores situation. Og udsagnet, som det foreligger, kan jo heller ikke undersøges for sin sandhedsværdi, for så vidt som fremtiden ikke er indtrådt ved ytringens fremførelse.

Et endnu klarere eksempel på at ytringer ikke beskriver virkeligheden, er den situation hvor præsten udtaler ordene: "*Jeg erklærer jer hermed for rette ægtefolk at være*". Den talehandling er jo ikke en beskrivelse af et givet forhold, men en klar, og juridisk bindende, ændring af et givet forhold. Udtalelsen, talehandlingen, ændrer virkeligheden. Og på samme måde når præsten døber barnet i faderens, sønnens og helligåndens navn. Den talehandling har her i landet den konsekvens at man må så skal betale kirkeskat, altså en ændring af ens skattemæssige, juridiske forhold.

Men også i det daglige. Hvis du siger til din mor: "*Jeg lover at tage opvasken i aften*", så er det ikke en beskrivelse af din handling, men i sig selv en handling der ændrer på forventningerne til dig.

I det daglige er det også sjældent informationer i snæver forstand der udveksles mellem to samtalepartnere. Når nogle taler om vejret, fx, kan der selvfølgelig godt være tale om at den ene har hørt vejrudsigten og ønsker at kommunikere denne til sin samtalepartner. Men lige så ofte er en sådan samtale en social foreteelse hvor samtalens formål er at bekræfte en samhørighed, eller endda blot fyld fordi tavshed ville være pinlig.

Det samme gælder en lang række af de kommunikationssituationer vi dagligt befinder os i. Tit er der tale om leg og spil, magtkampe og alle mulige andre mere eller mindre subtile manøvreringer. Sandhedsværdien af et givet udsagn øges fx ikke ved at man hæver stemmen, så den ændring af udsagnets indhold vi fornemmer, skyldes andre omstændigheder

Der er ikke alm. enighed om 'act of speech' skal oversættes: *sproghandling* eller *talehandling*. Der er heller ikke enighed om hvad disse begreber dækker

Flere sætter lighedstegn mellem alle ytringer og begrebet sproghandling, altså at en hvilken som helst ytring er en talehandling. Jeg reserverer udtrykket sproghandling/talehandling til udsagn der har til formål at påvirke virkeligheden. Udsagn hvis sandhedsværdi umiddelbart kan afgøres, betragter jeg som udsagn, men ikke som talehandlinger.

De der anvender udtrykket sproghandling om stort set al kommunikation, deler undertiden sådanne handlinger op i 3 typer:

1. Informerende (Mælken står i køleskabet)
2. Regulerende (Luk vinduet!)
3. Selvfremstillende (Hvor ser jeg godt ud! Jeg elsker film)

Men i praksis er det svært at skelne mellem disse - og hvorfor ikke kalde dem udsagn?

Denotation og konnotation

I daglig omgang med sproget plejer vi ikke at beskæftige os voldsomt meget med de enkelte ords betydning. Hvis vi er vokset op i et givet sprogområde, har vi et ganske godt begreb om hvad de enkelte ord betyder. Imidlertid sker det ikke sjældent at vi fornemmer at der ligger mere bag ordene end den konkrete betydning af de enkelte ord. Det sker ofte når vi læser litteratur, især når vi læser tekster med fortættet mening som fx digte.

Langt de fleste ord betyder i visse sammenhænge mere end den definition der står i ordbogen. Definitionen i ordbogen er den definition som alle kan være mere eller mindre enige om. Denne definition kaldes ordets **denotation**. Men derudover har ordet ofte en række bibetydninger, associationer, måske et symbolsk indhold, som både kan være fælles for alle, eller som kun opfattes af enkelte. Sådanne bibetydninger kaldes ordets **konnotationer**. Hvis vi tager fx ordet 'hest', så er denotationen noget i retning af 'stort firbenet græsædende hovdyr', medens konnotationerne kan være noget med styrke, fart, stolthed, ridderlighed osv. Det er også klart at selv om denotationen af *hest*, *ganger* og *øg* er stort set den samme, så er konnotationerne helt forskellige.

I skemaet herunder kan du se nogle eksempler på ord defineret ved deres denotation og konnotationer:

	Denotation	Konnotation
Krone	Kongelig hovedbeklædning	magt, rigdom, stolthed
Får	klovbærende drøvtygger	dumhed, fromhed, flokmentalitet
Robot	programmerbar maskine	hjælp, trussel, fiktion, kulde

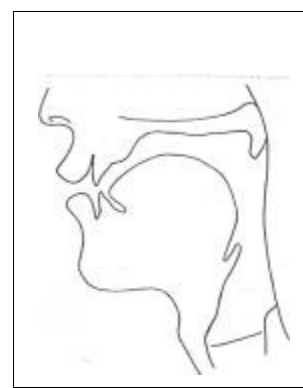
Prøv sammen med dine kammerater at skrive denotation og konnotation til en række ord ned, - og undersøg om I fornemmer de samme konnotationer. Prøv fx med: *tyr, tag, kollektivisering, flod, borg, ninja, automobil, loft, guld, tøs, konstruere, bygge*

Mange konnotationer er kulturelt bestemt, og i forbindelse med ophold i udlandet, eller når man oversætter, kan man komme frygteligt galt af sted hvis man ikke kender et ords konnotationer i en fremmed kulturkreds.

Sprogets bestanddele

Fonemer

Alle sprog anvender som udgangspunkt taleorganerne, strubehovede, gane, tunge, læber, næse, til at danne lyde med.

Principielt er der ingen øvre grænse for antallet af forskellige lyde der kan dannes, men i praksis opererer de fleste sprog med en 20-40 stykker. De lyde der anvendes i et givet sprog, og som bruges til skelne ord fra hinanden, kaldes fonemer. Når man vokser op i et givet sprogområde, bliver man ganske ferm til at skelne netop de lyde der i det givne sprog bruges til at danne fonemer, hvorimod man bliver mindre og mindre opmærksom på de lydforskelle der ikke på ens eget sprog betyder noget for orddannelse. På dansk skelner vi fx ikke mellem /w/ og /v/, men opfatter blot /w/ som en (jysk) variant af /v/. Vi har ingen ordpar hvor forskellen alene udgøres af et valg mellem w og v. Vi udtaler *watt* og *vat* ens. Det er en af grundene til at mange danskere har svært ved at høre, og udtale, forskellen på engelsk, hvor fx 'why' (hvorfor) og 'vie' (konkurrere) jo betyder helt forskellige ting. Bemærk at tyskere i engelske film næste altid siger /v/ for /w/. Det er jo urkomisk: "Vee von zee var".

Englænderne synes så til gengæld at alle vores mange vokaler lyder stort set ens, og synes derfor vi mumler. Og de kan slet ikke lære vores 'stød' (forskellen mellem *far* (drag af sted) og *far* (fader) og mellem *mord* og *mor*).

Fonem: Der er tale om forskellige fonemer når en lyd ændres tilstrækkeligt til at ordet det optræder i, ændrer betydning, som i eksemplerne på vokaler i skemaet til højre.

Det har vist sig at blot man regelmæssigt som barn har hørt en række fonemer på et andet sprog, øges evnen til at skelne mellem lydene i det pågældende sprog betragteligt, og dermed selvfølgelig evnen til at lære sproget. Derfor må man forudse at danskere, fordi de udsættes for engelsk tale lige fra de er spæde, i fremtiden vil opleve færre problemer med udtalen af engelsk.

Danske vokaler	
far	a
fir	i
for	o (=datid af fare)
for	ô (=foran)
fur	u
fyr	y
fær(d)	æ
fjer	e
før	ø (af føre)
før	ø (=tidligere)
får	å

Sprogets informationer

Som nævnt ovenfor kan alle sprog udtrykke det de har brug for at udtrykke. Og da alle mennesker lever i denne verden, og de fleste i samfund der på trods af kulturelle forskelle trods alt ligner hinanden meget, har de forskellige sprog også evnen til at beskrive den verden. Derfor ligner sprog også hinanden i den måde de deler verden op, og i de ting de kan udtrykke. Men derfor er det ikke givet at disse informationer og sproghandlinger er organiseret på samme måde.

Et eksempel

Alle sprog kan udtrykke en handling, kan udtrykke hvem der udfører handlingen, og hvem handlingen retter sig imod. Det er det vi plejer at kalde verballed (udsagnsled), subjekt (grundled) og objekt (genstandsled). I sætningen 'Jeg elsker dig' bestemmes subjekt, verballed og objekt (bl.a.) i kraft af de enkelte ords position i sætningen. Dette er en konvention, men der ikke noget principielt til hinder for at informationerne kunne have været arrangeret og meddelt anderledes. Herunder ses hvordan ovennævnte informationer (+information om tid) er arrangeret på henholdsvis dansk, latin, swahili. og kinesisk

Jeg elsker dig/jeg elskede ham (dansk)

Te amo/eum amabam (latin)

Ninakupenda/nilimpenda (swahili)

Wo ai ni/wo ai le ta (kinesisk, mandarin)

Dansk

<i>Subjekt</i>	<i>Verballed</i>	<i>Tid</i>	<i>Objekt</i>
Jeg	elske-	-r	dig
Jeg	elske-	-de	ham

Latin

<i>Objekt</i>	<i>Verballed</i>	<i>Tid</i>	<i>Subjekt</i>
Te	am-	-	-o
Eum	ama-	-ba-	-m

Swahili

<i>Subjekt</i>	<i>Tid</i>	<i>Objekt</i>	<i>Verballed</i>
Ni-	-na-	-ku-	-penda
Ni-	-li-	-m-	-penda

Kinesisk

<i>Subjekt</i>	<i>Verballed</i>	<i>Tid</i>	<i>Objekt</i>
Wo	ai	-	ni
Wo	ai	le	ta

4 sprog og 4 forskellige måder at arrangere de samme informationer. Det er tydeligt at den der taler, ved at ændre ganske lidt på udsagnet, kan ændre udsagnet fra nutid til datid og fra 2 persons objekt til 3 persons objekt. På swahili og kinesisk kan man ikke på objektet, i 3 person, afgøre om objektet er femininum eller maskulinum. 'Le' et i kinesisk betegner egentlig ikke tid, men er et aspekt der angiver at handlinger er afsluttet.

På de sprog vi plejer at beskæftige os med i gymnasiet, har vi normalt rækkefølgen verbum-tidsmarkør-personendelse. På fx swahili er det personpræfix-tidsmarkør-verbum. Herunder kan du se 'elske' bøjet i præsens på latin og swahili.

Latin	Swahili
amo	n inapenda
amas	u napenda
amat	a napenda
amamus	t unapenda
amatis	m napenda
amant	w anapenda

Når du ved at at 'slå' på swahili hedder 'piga', hvordan vil du så oversætte til swahili: 'Vi slog ham'?⁴

Morfemer

Disse betydningsbærende enkeltdele af et ord kaldes **morfemer**. Ligesom fonemet var den mindste fonetiske enhed der skelner mellem to ord, er morfemet den mindste selvstændige betydningsbærende enhed i et udsagn. I eksemplet ovenfor er '*elske*' og '*-r*' og '*-de*' i '*elske-r*' og '*elske-de*' eksempler på morfemer. '*-r*' og '*-de*' ændrer betydningen af udsagnet fra nutid til datid.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Børn-	ene-	-s	onkel	hav-	-de	lave-	-t	lege-	hus-	-et	til	de-	-m

Herunder er en sætning delt op i morfemer. Bemærk at hver enkelt morfem indeholder betydning. fx 3:oplysning om genitiv, 6: om tid, 11: om bestemthed, køn og tal, 14: om kasus

2, 3, 6, 8, 11 og 14 er bøjningsendelser og kan ikke stå alene. De er altså ikke ord.

1, 4, 5, 7, 9, 10, 12 og 13 er selvstændige ord og kan stå alene.

Morfem er den mindste selvstændige betydningsbærende enhed.

'ø' og 'å' er både fonemer, morfemer og ord.

'r' og 'e' er fonemer, kan optræde som morfemer, men er ikke ord.

'b' og 'k' er fonemer, men ikke på dansk hverken morfemer eller ord.

Opdel nedenstående sætninger i morfemer. Hvilke er ord og hvilke bøjningsendelser?

Peters far havde lovet børnene en ny DVD-spiller til fjernsynet

Hun langede varerne over disken med et kækt smil

I have a plastic basket with large holes that I keep the cats' toys in

Grammatik

Analytisk og syntetisk

Det føres os frem til begrebet grammatik. Grammatik er læren om hvordan et givet sprog arrangerer informationer. Som allerede nævnt arrangerer forskellige sprog informationer forskelligt, og i princippet er ingen af disse 'grammatikker' hinanden overlegne. Man plejer at skelne mellem to forskellige måder at arrangere sprogets informationer på: Analytiske sprog med begrænset eller ingen bøjningsmorfologi (fx engelsk og kinesisk) og syntetiske sprog med rigt bøjningsmønster (fx latin og russisk). Men ingen sprog er rendyrket analytiske eller syntetiske. Indoeuropæisk, som dansk og næsten alle sprog i Europa nedstammer fra, var i høj grad et syntetisk sprog, og det sprog vikingerne talte, oldnordisk, havde alle de bøjningsformer vi kender fra tysk. Det dansk vi taler i dag, er nærmest et analytisk sprog og betjener sig således af forholdsvis få bøjninger af ordklasserne.

Syntetiske sprog

Syntetiske sprog arrangerer et udsagns informationer ved at ændre på bøjningsformen af de enkelte ord. Det betyder at man ved at iagttage det bøjede ord får informationer om ordets grammatiske funktion i sætningen, typisk om ordet fungerer som fx subjekt (grundled), objekt (genstandsled) eller dativobjekt (hensynslet). Selv om dansk i dag mest er et analytisk sprog, findes der også syntetiske elementer. I eksemplet herunder

Jeg elsker hende

kan vi godt bytte rundt på ordstillingen og i stedet sige

Hende elsker jeg

som grammatisk er identisk med det første udsagn. Forskellen på de to udsagn er ikke grammatisk, men stilistisk. At det kan gå an i dette udsagn, skyldes at netop pronominerne (stedordene) bøjes i kasus på dansk, således at ordet 'jeg' bærer på to informationer: (1) at det drejer sig om 1. person, og (2) at 1. person er subjektet i sætningen, på samme måde som 'hende' bærer informationerne: (1) at det drejer sig om 3. person, og (2) at 3. person er objekt i sætningen. Hvis man derimod i stedet for pronominer sætter substantiver (navneord) el. proprier (egennavne) ind i sætningen, findes information nr. 2 ikke i udsagnet, fx

Peter elsker hamburgere

og udsagnets informationer fremgår udelukkende af ordstillingen.

På latin og andre syntetiske sprog bestemmes ordets funktion af det pågældende ords bøjning. Det betyder at selv om man kaster ordene i et givet

udsagn op i luften og lader dem falde hvor de vil, vil der i de fleste tilfælde ikke være problemer med forståelsen. Det betyder samtidigt at de informationer der ligger i ordstillingen, ofte har stilistisk snarere end grammatisk funktion. Men også på syntetiske sprog er der naturligvis ordstillinger der virker mere 'naturlige' end andre. Bryder man med den gængse ordstilling, bliver det naturligvis registreret af modtageren, fx som en fremhævnings af de ord der står uden for normal ordstilling. Faktisk lidt som eksemplet '*Hende elsker jeg*' herover, hvor hende kan opleves som fremhævet.

Analytiske sprog

Hvis man forestiller sig et rent analytisk sprog, så er det et sprog helt uden bøjningsformer. Alle informationer i udsagnet er bestemt af de enkelte ords individuelle betydning og relative position i sætningen. Alle de informationer der ligger i bøjninger i tal, tid og kasus mm. skal udtrykkes i kraft af ordets position i sætningen i kombination med en række kvalifikatorer, småord der anvendes til at give informationer som fx tal og tid, - hvis det skønnes nødvendigt. Sætningen herunder

Eleverne spiste maden i køkkenet

bærer på følgende informationer i kraft af ordstilling (den analytiske del). '*Eleverne*' er subjekt, '*spiste*' er verballed, '*maden*' er objekt, '*i køkkenet*' knytter sig enten til '*spiste*' eller til '*maden*'. (Hvis du flytter '*i køkkenet*' hen efter '*eleverne*' knytter det sig selvfølgelig til '*eleverne*'). Men fjerner vi de syntetiske elementer, ser sætningen sådan ud

Elev spise mad i køkken

og vi mangler jo en del informationer. Det lyder totalt tåbeligt, men vi kunne principielt give disse oplysninger om flertal, bestemthed og tid ved at tilføje ord i stedet for bøjningsformer, fx

(Flere) (bestemt) elev (dengang) spise (bestemt) mad i (bestemt) køkken

- og så har vi gjort dansk til et rent analytisk sprog.

Kinesisk er et eksempel på et næsten rent analytisk sprog. Det er en af grundene til at kinesisk lader sig skrive med skrifttegn, - man kan jo ikke have 10 forskellige skrifttegn til at dække evt. kasus og tal. Det er også derfor det er forholdsvis let at se forskel på en kinesisk og en japansk tekst. Japanerne har de fleste af deres tegn fra kinesisk, og i mange tilfælde med samme betydning, men da man på japansk har bøjninger, har man måttet tilføje en række småtegn til at angive bøjningsformer.

Grammatik 2: Sætningsskemaer

Sprog kan beskrives på mange forskellige måder. Den mest almindelige og mest anvendte af disse mange måder, altså grammatikker, er den klassiske græske og latinske grammatik, som går næsten 2000 år tilbage. De fleste af de begreber vi anvender til sprogbeskrivelse i dag, henter vi derfra. Læs mere om klassisk grammatik under Almen grammatik her i bogen eller på www.almensprogforstaaelse.dk.

Her skal det handle om hvordan man i en dansk sætning afkoder sætnings-

ledene i kraft af deres placering. Den beskrivelse der følger her, gælder udelukkende dansk.

Forestil dig at man ønskede at lave en grammatik hvis udgangspunkt var at man ville starte med det første ord i en given sætning, analysere hvad det kunne være og hvorfor, og så fortsætte med det næste ord. En sådan beskrivelse ville blive både meget lang og meget kompliceret og ikke bidrage væsentligt til en forståelse af sprogets struktur.

Men man kan opdele sætningen i felter. Det viser sig at selv om en helsætning principielt, men selvfølgelig ikke i praksis, er uendelig, så består den af et begrænset antal felter. Betragt sætningen herunder:

1	2	3	4	5	6	7
Dagen efter	havde	han	pludselig	taget	hunden	med sig hjem

Sætningen er delt op i de grupper af ord (**syntagmer**) der naturligt hører sammen. Det er tydeligt at det er forskellige grammatiske størrelser der naturligt hører hjemme i de enkelte felter. Ved at sammenligne en lang række danske sætninger kommer man frem til følgende mønster:

Forfelt	Centralfelt			Slutfelt		
	v	n	a	V	N	A
Om søndagen	plejede	vi	altid	at tage	badetøj	med til stranden
Den 11. sept.	havde	et passagerfly	pludselig	ramt	WTC	med stor kraft
Altid	havde	han	uforbeholdent	elsket	hende	højt
Så	må	du	hellere	spille	fodbold	en anden dag

Kolonne (v) indeholder sætningens finitte⁵ verbum. Kolonne (n) indeholder nominaler (substantiver og pronominer) og vi kan se at pronominerne står i nominativ. Kolonne (V) indeholder også verber, men disse står i deres infinitte former. Kolonne (N) indeholder også nominaler, men her står pronominerne i akkusativ.

Kolonnerne (a) og (A) indeholder adverbelle størrelser af forskellige karakter.

Forfeltet er lidt vanskeligere at bestemme. I forfeltet kan der stå alle ledtyper, men hvis et led flyttes op i forfeltet, står det tilsvarende felt i systemet tomt.

F	v	n	a	V	N	A
Badetøj	plejede	vi	altid	at tage	-	med til stranden
Højt	havde	han	altid	elsket	hende	-
Et passagerfly	havde	-	pludselig	ramt	WTC	med stor kraft

⁵ Det finitte verbum er den del af verballeddet der bøjes i person og tal. Se mere under finit og infinit.

Som det fremgår, kan forfeltet (F) indeholde alle slags led (også verber). Det siger sig selv at ikke alle pladser altid er udfyldt. Herunder er et skema hvor det er forsøgt at fjerne enkeltled. Bemærk at hvis forfeltet er tomt, er sætningen enten spørgende eller står i imperativ.

F	v	n	a	V	N	A
Inden 3g	skal	du	først	bestå	2 eksaminer	med mindst 2
Inden 3g	skal	du	-	bestå	2 eksaminer	med mindst 2
-	Skal	du		bestå	2 eksaminer?	-
-	Skal	du		bestå		med mindst 2?
-	Skal	du		bestå?		
-	Kom!					

Studiet af den danske sætnings struktur kan naturligvis udbygges yderligere, og reglerne for ledsætninger er anderledes end for helsætninger (ledsætninger kan i øvrigt indplaceres i felterne n, a, N og A). Dette er blot ment som en appetitvækker, og formålet er at vise nogle af de regler for meningsdannelse der er i de analytiske sprog.

Prøv at sætte følgende sætninger i sætningsskemaet

Hvem har taget min madpakke ud af køleskabet?

Først skal du omhyggeligt skrive de enkelte gloser i din mappe

I morgen vil læreren sandsynligvis overraske os med en prøve

Han hentede ham hos doktoren

Ham kan jeg godt lide

Medicinen havde patienterne taget før aftensmaden

I eksemplerne herunder skal ledsætningen anbringes i et felt for sig:

Når du kommer hjem, får du te og kage

At han havde ikke havde læst, så læreren straks

Indenfor de seneste år har regeringen flere gange bebudet at de vil hæve

strafferammen for en række lovovertrædelser.

Almen grammatik

Et udsagn eller en talehandling består af en række ord som udtales eller skrives efter hinanden. Når vi taler om grammatik, er det praktisk at dele et givet udsagn op i (hel-) sætninger. En **helsætning**⁶ er et udsagn der hviler grammatisk i sig selv. Den kan stå alene. Det er ikke givet at den kan forstås uden for sin kontekst (hvis vi fx ikke kender baggrunden for udsagnet), men vi kan erkende den grammatiske struktur og også forstå sætningen i kontekstuel sammenhæng.

Ordklasser

De basale byggesten til sætningen er ordene. Disse byggesten kan deles op i en række forskellige slags efter funktion, nemlig det vi til daglig kalder ordklasser. På dansk, og en række andre sprog, er det praktisk at operere med 10 ordklasser + en særlig ordklasse til 'at' foran infinitiv.

Herunder vil ordklasserne, visse af deres funktioner og ganske lidt af deres **morfologi** (bøjning) blive gennemgået. Dette er en almen grammatik, og de fleste eksempler er fra dansk grammatik. Hvis det du leder efter, er de særlige regler der gælder for dansk syntaks (ordføjning) og morfologi (bøjning), henvises du til en dansk grammatik. En sådan findes på www.almensprogforstaaelse.dk

Verber (udsagnsord)

Mindstekravet til det vi kalder en sætning, er et **verbum** (udsagnsord). Fx er 'Kom!' en sætning. Forudsætningen for et udsagn/en talehandling, formuleret som en sætning, er altså verbet.

Verber udtrykker en tilstand eller en handling, fx:

Hunden **er** sød (tilstand)

Hunden **spiser** (handling)

Er det et verbum?

Hvis du er i tvivl om et ord er et verbum, prøv at sætte **jeg** el. **at** foran.

Verber kan bøjes i tid:

Hunden spiser	Nutid (præsens)
Hunden spiste	Datid (imperfektum)
Hunden har spist	Før nutid (Perfektum)
Hunden havde spist	Før datid (Pluskvamperfektum)

6 Om helsætninger, ledsætninger, hovedsætninger og bisætninger, se s.46.

Læg mærke til at disse betegnelser for tiderne er de danske snarere end de latinske. Det skyldes at selvom verbalsystemerne på række af de sprog vi normalt beskæftiger os med i det danske gymnasium, ligner hinanden noget, så er der dog forskelle på hvordan tiderne bruges relativt, og på hvilken del af en givet tidslinje tiderne dækker. Også andre sprog, fx fransk og spansk, anvender af samme grund egne betegnelser.

Fordi vi som danskere er vokset op med dansk, tager vi disse tider for givne. Vi kan med andre ord dårligt forestille os andre tider. Men faktisk findes der masser af sprog der har helt andre tider, mange flere eller, som kinesisk, praktisk talt ingen.

Transitiv, intransitiv og kopulativ

Funktionsmæssigt kan verberne deles op i 3 grupper: Transitive, intransitive og kopulative:

Transitive verber er verber der har, eller kunne have, et objekt (genstandsled)

Hunden *spiser* maden

Intransitive verber kan ikke tage objekt

Den *drømmer*

Kopulative verber konstrueres med subjektsprædikat (omsagnsled). De sætter lighedstegn mellem subjektet (grundledet) og subjektsprædikatet.

Hunden *er* en labrador

Det er ikke altid helt let at afgøre om et verbum er af den ene eller den anden slags. Fx kan en lang række intransitive verber konstrueres med objekter der ligger tæt på verbets betydningsmæssige indhold ('jeg drømte en drøm', 'jeg tænkte en tanke'). Men en analyse af sætningen vil i det konkrete tilfælde afgøre om verbet er at betragte som det ene eller det andet.

Læs mere om verbernes mærkværdigheder under [Tid, måde, person, tal og Form](#) (side 41).

Substantiver (navneord)

Substantiver defineres mest entydigt som: de ord der udfylder substantivernes rolle i sproget.

Substantiver betegner (1) konkrete ting og steder i virkeligheden eller fantasien (2) levende væsener (3) begreber.

- Eksempel på ting og steder: **hus, fartøj, printer, København, Nordjylland**
- Eksempel på levende væsener: **kvinde, trold, Frederik, mus, ven**
- Eksempel på begreber: **tankegang, kærlighed, dovenskab, sex**

(Du bemærker at nogle af navneordene er skrevet med stort. Det er dem der udgør en særlig undergruppe som kaldes **proprier** (af proprium = egennavn.)

Er det et substantiv?

Hvis du er i tvivl om et ord er et substantiv, prøv at sætte **en** el. **et** foran, eller prøv at sætte det i pluralis.

Skrives det med stort, er det et proprium

På dansk var der oprindeligt 3 køn, men med tiden er hunkøn og hankøn faldet sammen til et køn **fælleskøn**, så vi i dag kun har to køn nemlig fælleskøn og **intetkøn**. På italiensk havde man også 3 køn, men de er faldet sammen til to køn nemlig maskulinum og femininum.

Substantiver bøjes i **bestemthed**:

Fælleskøn		Intetkøn	
Ubestemt form	Bestemt form	Ubestemt form	Bestemt form
sofa	sofaen	menneske	mennesket
time	timen	mod	modet
kærlighed	kærligheden	vejrlig	vejrliget
blyant	blyanten	skab	skabet
kanon	kanonen	brød	brødet
jul	julen	hjul	hjulet

Substantiver kan bøjes i **tal**:

Singularis		Pluralis	
Ubestemt form	Bestemt form	Ubestemt form	Bestemt form
dag	dagen	dage	dagene
uge	ugen	uger	ugerne
måned	måneden	måneder	månederne
år	året	år	årene

Substantiver kan bøjes i **kasus** (nominativ og genitiv) ved tilføjelse af -s (Se også side 45)

Singularis genitiv		Pluralis genitiv	
Ubestemt form	Bestemt form	Ubestemt form	Bestemt form
Dags	dagens	dages	dagenes
uges	ugens	ugers	ugernes

Adjektiver (tillægsord)

Adjektiver betyder også på latin ord der lægger sig til andre ord. Adjektiver kan lægge sig til substantiver, proprier og pronominer (stedord). Adjektiver beskriver egenskaber ved de ord de lægger sig til.

Der er 2 forskellige måder hvorpå et adjektiv kan optræde i sætningen. Det kan enten (1) lægge sig direkte til ord det knytter sig til (**attributivt**), fx

Vidunderlige København (til proprium)

En *sød* pige (til substantiv)

Eller (2) det kan stå som prædikat (omsagnsled)(**prædikativt**), fx

København er *vidunderlig*

Hun er *sød*

Se mere om attributiv og prædikativ i den grammatiske encyklopædi på www.almensprogforstaaelse.dk.

Er det et adjektiv?

Kan det sættes i intetkøn? Kan det sættes i flertal?
Lægger det sig til en substantivisk størrelse enten prædikativt eller attributivt?

Adjektiver kan bøjes i køn: En sød pige, et sødt smil

Adjektiver kan bøjes i tal: Pigen er sød, pigerne er søde

Adjektiver kan bøjes i grad (komparation):

Positiv (1. grad)	Komparativ (2. grad)	Superlativ (3. grad)
sød	sødere	sødest
intelligent	intelligenter	<i>mest</i> intelligent
Anvendelig	<i>mere</i> anvendelig	<i>mest</i> anvendelig

Visse adjektiver gradbøjes uregelmæssigt (fx *stor, større, størst*). Om man ønsker at gradbøje ved at tilføje *-er* og *est* eller med *mere* og *mest* er et spørgsmål om stil.

Adverbier (biord)

Adverbier kan være både temmelig fast og ret løst knyttet til andre led eller hele sætninger. De kan knytte sig til verber, adjektiver, adverbier og hele sætninger.

Adverbier siger noget om tid, sted, måde, grad eller om hele sætninger

Tid	Han kommer <i>snart</i>
Sted	Hun bor <i>hjemme</i>
Måde	Hun lo <i>hjerteligt</i> , Hun lo <i>vanvittigt</i>
Grad	Peter er <i>meget</i> klog, Han er <i>vanvittig(t)</i> klog
Hel sætning	<i>Måske</i> ses vi

Mange adjektiver kan omdannes til adverbier ved at tilføje -t

Eks. En **smuk** sang → hun synger **smukt**

Ved gradsadverbier vælger man selv om man ønsker at tilføje -t ved adverbiumsdannelse.
Ved mådesadverbier skal der tilføjes -t. Se ovenfor.

Nogle adverbier kan gradbøjes, fx tit, tiere, tiest

Er det et adverbium?

Hvis ordet hverken er prædikativt eller attributivt (se under adjektiver), er det sandsynligvis et adverbium.

Pronominer (stedord)

Pronominer er ord der kan stå i stedet for substantiver og proprier.. I nogle tilfælde (demonstrative pronominer) anvendes pronominer til at påpege eller fremhæve substantiver.

Pronominer kan deles op i følgende grupper

- Personlige pronominer (personlige stedord), fx **jeg, ham, vi, dem**
- Possessive pronominer (ejestedord) fx **min, hans, vores**
- Refleksive pronominer (tilbagevisende stedord) **sig, sin/sit/sine**
- Reciprokke pronominer (gensidigt tilbagevisende stedord) **hinanden, hverandre**
- Demonstrative pronominer (påpegende stedord) fx **den, dette, begge**
- Interrogative pronominer (spørgende stedord) fx **hvem, hvad, hvilken**
- Relative pronominer (henførende stedord) **der, som, hvis, hvilken**
- Indefinitte pronominer (ubestemte stedord) fx **man, én, nogen**

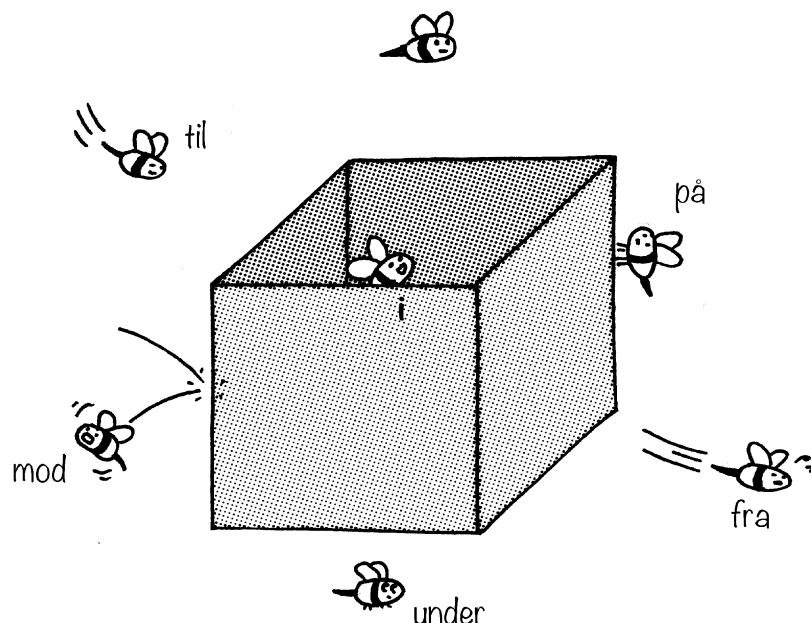
Denne opdeling i forskellige slags pronominer er ikke nødvendigvis gældende for alle sprog, men dækker, foruden dansk, også meget godt latin.

Er det et pronomen?

Kan du erstatte ordet med substantiv? Fremhæver det evt. et substantiv?

Præposition (forholdsord)

Præpositioner er ord der anvendes til at angive sted, middel, retning o.lign, altså hvorfra, hvortil, ved hjælp af hvad osv. En klassisk måde at afgøre om et ord evt. kunne være en præposition er fluemethoden, som illustreret herunder:

Alle de 'forhold' der kan være mellem fluen og kassen (fx Fluen bevæger sig over/under/mod/til/fra eller under kassen) er præpositioner.

Præpositionsforbindelser består af præposition + styrelse (substantiver, pronomener eller andre substantiviske størrelser som infinitiver (navnemåder) og hele sætninger).

Han bor <i>i København</i>	+ proprium
Lad os gå <i>med Peter i byen</i>	+ proprium + substantiv
Vi håber <i>på at bestå eksamen</i>	+ infinitiv
Vi håber <i>på at vi består eksamen</i>	+ sætning

NB: På engelsk kan en præposition ikke styre infinitiv eller en sætning, men kun substantiver og -ing former.

Præpositionsforbindelser er adverbialer. Dvs de har samme grammatiske funktion i sætningen som adverbier.

I nogle sætninger indgår præpositionen i en tæt forbindelse med sætningens verbum, fx

Han ser op ***til sin træner***

I sådanne tilfælde analyserer man formelt udtrykket som en præpositionsforbindelse, men det kan argumenteres at det giver bedre mening at sige at *ser op til* er verballed og *sin træner* er objekt.⁷

⁷ Nogle kalder sådanne verber + præposition 'partikelverber', på engelsk: 'phrasal verbs'

Konjunktioner (bindeord)

Konjunktioner er ord der binder forskellige dele af sætningen sammen.

Der er to slags konjunktioner (1) **sideordningskonjunktioner** og (2) **underordningskonjunktioner**. Sideordning kaldes undertiden **paratakse** og underordning **hypotakse**. (se mere under sætningsanalyse)

Sideordningskonjunktioner forbinder to led eller sætninger af samme slags eller værdi, fx to hovedsætninger, to ledsætninger, to verber eller to substantiver, fx

Han spiller tennis, **og** hun læser i en bog (2 hovedsætninger)

Han spiller tennis **og** går til fodbold (2 verber)

Underordningskonjunktioner underordner ledsætninger (bisætninger) under hovedsætninger (hovedsætninger) eller andre ledsætninger. Der findes mange forskellige slags underordningskonjunktioner, som inddeles i forskellige grupper efter brug og betydning. Eksempler på underordningskonjunktioner er: *at, fordi, når, hvis* (Se mere under sætningsanalyse).

Artikler (kendeord)

Artikler anvendes til at angive om et substantiv står i bestemt eller ubestemt form. Artikler viser også tal og køn

	Singularis (ental)		Pluralis (flertal)	
	Fælleskøn	Intetkøn	Fælleskøn	intetkøn
Bestemt	den	det	de	de
Ubestemt	en	et		

Foranstillet bestemt artikel anvendes kun når der til substantivet lægger sig at attributivt adjektiv. Ellers bruges efterstillet bestemt artikel. Se under substantiver ovenfor.

Artikel eller demonstrativt pronomen?

Oversæt sætningen til engelsk. Hvis den mest naturlige oversættelse er med den engelske bestemte artikel **the**, er der sandsynligvis tale om artikel også på dansk.

Oversættes mere naturligt med **that, this, these** el. **those** er der sandsynligvis tale om demonstrativt pronomen

Numeralier (talord)

Talord angiver antal (mængdetal) og rækkefølge (ordenstal)

Mængdetal: **1, 2, 3, 333, tyve, 1,63**

Ordenstal: **Første, femte, firsindstyvende, 22nde**

Interjektioner (udråbsord)

Interjektioner indgår ikke i en normal sætningsanalyse. Principielt optræder interjektioner kun i direkte tale.

Eksempler på interjektioner: **hej, av, fy, hurra, olé**

Infinitivsmærke (at)

Infinitivsmærket *at* findes kun i forbindelse med infinitiv (navnemåde).

Det er vigtigt ikke at forveksle **infinitivsmærket** *at* med **konjunktionen** *at*. Der er aldrig komma foran infinitivsmærket, men der *kan* være komma foran konjunktionen.

Fx

Du må se ***at*** få lavet lektier (infinitivsmærke)

Jeg kan se(,) ***at*** du har læst dem (konjunktion)

Er du i tvivl, oversæt til engelsk. Infinitivsmærket oversættes med *to*, konjunktionen med *that*.

Sætningsanalyse

En helsætning består af ord, som vi lige har delt op i en række forskellige klasser. Når man skal analysere en sætning, er det imidlertid ikke nok - og somme tider ikke særligt forklarende - udelukkende at se på sætningens ord, for det forklarer ingeniunde altid hvordan sætningen er skruet sammen, og hvordan den skal forstås.

Sætningsled og syntaks

Så i stedet analyserer man sætningen ved at dele den op i sætningsled (**syntagmer**). Sætningsled er enkeltord, rækker af ord og hele ledsætninger der hænger sammen i de strukturer der udgør sprogets **syntaks**. Syntaks kan altså defineres som de regler der gælder for ordenes indbyrdes placering i kombination med ordenes **morfologi** (bøjning).

Der er ingen principiel øvre eller nedre grænse for antallet af sætningsled som sproget kan deles op i, men nedenstående 7 sætningsled dækker meget godt de fleste sprog og er dem der traditionelt anvendes til sætningsanalyse af de sprog der undervises i i gymnasiet.

Herunder er der en lynoversigt over sætningens led. Under oversigten er der en mere indgående gennemgang af hver enkelt gruppe.

<i>Betegnelse</i>	<i>Tegn</i>	<i>Beskrivelse</i>	<i>Eksempel</i>
VERBALLED udsagnsled	○	Man kan sætte 'jeg', 'han' el. 'vi' foran ordet.	Hunden <i>bider</i>
SUBJEKT grundled	×	Spørg om hvem/hvad der foretager handlingen. Prøv at sætte 'jeg' ind i stedet	<i>Hunden</i> bider
SUBJEKSTPRÆDIKAT omsagnsled til grundled	⊗	Findes ved kopula , dvs. verber der fungerer som en slags lighedstegn	Hunden er <i>en labrador</i>
AKKUSATIVOBJEKT genstandsled	△	Spørg 'hvem/hvad' + verballed + subjekt	Hunden spiser <i>maden</i>
OBJEKTSPRÆDIKAT omsagnsled til genstandsled	⊕	Findes ved verber af typen 'kalde/anse for' o. lign. Sætter lighedstegn mellem objekt og objektsprædikat	De kalder hunden <i>Trofast</i>
DATIVOBJEKT hensynsled	□	Spørg 'til hvem/hvad' + verballed + subjekt + objekt, eller 'hvem får noget?'	De giver <i>hunden</i> mad
ADVERBIALLED biled	~~~~~	Angiver tid, sted, måde, grad, mm	Hunden spiser maden <i>hurtigt</i>
PRÆP. FORBINDELSE forholdsordforbindelse	~~~~~	Er en underafdeling af adverbialled	Hunden spiser maden <i>i haven</i>

Substantiver, propier, pronominer, infinitiver og ledsætninger (se senere under ledsætninger) kan være subjekt, objekt, subjektsprædikat og objektsprædikat. Substantiver, propier og pronominer kan være dativobjekt. Adverbier, præpositioner + styrelse og visse ledsætninger er adverbialled/adverbialer. Undertiden kan en præpositionsforbindelse være tæt knyttet til fx et substantiv, og i sådanne tilfælde har den nærmest adjektivisk funktion.

Kun verber kan være verballed.

Bemærk at både adverbialled og præpositionsforbindelser anvender tegnet bølgestreg.

En sætning analyseret med kryds og bolle kan fx se sådan ud:

Måske	har	Louise	givet	hunden	kattens mad	i en skål
~~~~~	○	×	○	□	△	~~~~~
Adv.	verb.	subj.	verb	dativ obj	akk. obj	præpositionsforbindelse

Eller sådan: (med objektsprædikat)

Eleverne	kaldte	den nye lærerinde	Tude Marie
×	○	△	⊗
Verballed	Verballed	akkusativ objekt	objektsprædikat

Eller sådan (med subjektsprædikat)

Han	har	altid	været	en blød mand
×	○	~~~~~	○	⊗
Subjekt	verballed	adverbium	verballed	subjektsprædikat

Det bemærkes at sætningsleddene undertiden består af flere ord der er knyttet tættere sammen og består af kerneled med underordnede bestemmelser (fx *kattens mad* og *den nye lærerinde* herover) Sådanne sætningsled kaldes undertiden **syntagmer**. Om en ordgruppe udgør et syntagma eller ej, afgøres lettest ved at forsøge at flytte kerneleddet og se hvor meget der følger naturligt med.

Gibbon har skrevet *det berømte storværk om det romerske riges forfald og undergang*

Det berømte storværk om det romerske riges forfald og undergang har Gibbon skrevet

Det er tydeligt at *Det berømte storværk om det romerske riges forfald og undergang* udgør en grammatisk enhed, et syntagma (som i dette tilfælde er objekt).

Verballed

Verballeddet angiver sætningens handling eller fungerer som kopula, (dvs. sætter en slags lighedstegn eller ulighedstegn mellem subjekt og subjektsprædikat). Kun verber kan være verballed.

Verberne bøjes i tid. (se ovenfor under verber, og se mere om verberne nedenfor)

Subjekt

Subjektet findes ved at spørge om 'hvem/hvad' der udfører handlingen. Du kan prøve at sætte *jeg* eller *vi* ind i sætningen i stedet for det du tror er subjekt. Fx

Eleverne læste omhyggeligt deres lektier

Pludselig så han ud af øjenkrogen en pistol

Må jeg byde dem et kirsebær?

Paven vælges af kardinalerne

Subjektet står i nominativ.

Subjektsprædikat

Subjektsprædikat findes kun i forbindelse med **kopulativt** verbum. Det er verber der fungerer som en slags lighedstegn eller ulighedstegn mellem subjektet og subjektsprædikatet. En sætning med **kopula** og subjektsprædikat siger med andre ord at subjektet er mere eller mindre identisk med subjektsprædikatet.

Kopulative verber er verber som *være*, *synes*, *ligner*, *kaldes* o. lign. fx

Han ligner *en druknet kat* (han=druknet kat)

Jensen har været *direktør* (Jensen=direktør)

Er du ikke *bange*? (du=bange)

Jens synes at være blevet kaldt *dum* i skolen
(Jens= dum)

Subjektsprædikatet findes ved at spørge 'hvem/hvad' + verbum + subjektet

Subjektsprædikatet står i nominativ. (En undtagelse fra denne regel er udtryk af typen: *Det er mig* hvor det på danske ville lyde helt skævt at sige *Det er jeg*. På engelsk hører man både *It's me* og *It's I*.)

Objekt el. akkusativobjekt

Objektet peger på genstanden for handlingen.

Objektet findes ved at spørge 'hvad/hvem' + verballed + subjekt

Præsten slår *sin kone* ('hvem' slår præsten? = sin kone)

Han nægtede *at parere ordre* ('hvad' nægtede han? = at parere ordre)

Lisbet ignorerede *den nye lærers mange formaninger* ('hvad' ignorerede Lisbet? = den nye lærers mange formaninger)

Hvad har han gjort? ('hvad' har han gjort? = hvad)

Objektet står i akkusativ.

Objektsprædikat

Objektsprædikat findes kun i forbindelse med ganske bestemte verber (fx *anser for, kalder*) der sætter lighedstegn mellem objektet og objektsprædikatet.

Objektsprædikat findes ved at spørge 'hvad' + verballed + subjekt + objekt

Jeg kalder min hund *Trofast* (hund=Trofast)

H.C. Andersen har kaldt at rejse for *at leve* (at rejse= at leve)

Jeg har Tuborg som *mit favoritmærke* (Tuborg=favoritmærke)

Hvem anser du for *den bedste fodboldspiller* (bedste fodboldspiller=hvem?)

Bemærk at hvis man skriver en sætning med objektsprædikat om til passiv (se under passiv senere), så bliver objektet til subjekt og objektsprædikatet til subjektsprædikat.

Vi anser ham for *den bedste hockeyspiller* => Han anses for *den bedste hockeyspiller*

Dativobjekt

Dativobjekt kalder undertiden også **indirekte objekt**.

Dativobjekt peger på hvem/hvad der gives noget til, hvem der er modtageren af verbets handling.

Dativobjektet findes bedst ved at spørge 'til hvem/hvad' + verballed + subjekt (+ objekt), eller simpelthen 'Hvem fik + objekt?'

Eleven gav *læreren* et æble (Hvem fik et æble? = læreren)

Hvem gav du pengene?(Hvem fik pengene?= hvem)

Hvem gav *dig* pengene? (Hvem fik pengene?= dig)

Staten har ydet *de ramte områder* økonomisk hjælp (Hvem fik hjælp? = de ramte områder)

Adverbialled

Adverbialled angiver tid, sted, måde, grad, mm

Adverbialled lægger sig til verber, adjektiver, andre adverbier eller hele sætninger.

Se mere under adverbium

Præpositionsforbindelser

En præpositionsforbindelse består af en præposition (se under præpositioner eller i den grammatiske encyklopædi på www.almensprogforstaaelse.dk) og en styrelse. Styrelsen er den størrelse som præpositionen relaterer til andre elementer i sætningen. Præpositionsforbindelser betegner m.a.o. forhold mellem størrelser. Deraf den danske betegnelse: forholdsord.

Præpositionsforbindelser er normalt adverbialled. Under visse omstændigheder kan præpositionsforbindelser være tæt knyttet til andre led i sætningen og kan opfattes mere meningsfuldt som adjektiviske eller som del af et sammensat verbum.

Dronningen bor *i København* (rent adverbialled om sted)

Hvad siger manden *på gulvet* ('på gulvet' lægger sig næsten adjektivisk til manden)

Han ser op *til sin træner* ('ser op til' fungerer som verbum. 'Træner' bliver objekt)

Direktøren kunne ikke svare *på stående fod* (adverbielt om tid/måde)

Præpositioner der styrer sætninger fungerer principielt som andre præpositionsforbindelser:

Direktøren kunne ikke svare *uden at han havde forberedt sig* (adverbielt)

Mere om verber

Finite og infinitte former

Verbernes former kan opdeles på flere forskellige ledder. En praktisk inddeling er at skelne mellem **finite** (sætningsdannende) og **infinitte** (ikke-sætningsdannende) former. De finite former er altså de former der kan stå som verballed i en sætning, og som knytter sig til et subjekt (evt. et underforstået subjekt) i en **neksus**. Finite former står i tid. Infinitte former kan ikke alene være verballed, men kan godt være en del af et sammensat verbum sammen med en finit form. På danske er de infinitte former følgende: infinitiv, præsens

participium og perfektum participium. På latin findes derudover: futurum participium, 1 og 2 supinum, gerundium og gerundiv, perfektum infinitiv og futurum infinitiv.

På dansk findes der kun 3 finitte former, nemlig nutid (præsens indikativ), og datid (imperfektum) og bydenåde (imperativ). De øvrige tider på dansk dannes ved hjælp af hjælpeverber + infinitte former

Herunder kan du se eksempler på et verbum (køre) i alle dets former (-konjunktiv) De finitte er skrevet med fed skrift, de infinitte med kursiv.

Han **kører** i en gammel spand (præsens)

Jensen **kørte** på arbejde kl. 9.15 (imperfektum)

Hvem **har** *kørt* min hund ned? (perfektum= hjælpeverbet **har** + perfektum participium)

Han **var** *kørt* inden middag. (pluskv. perf.= hjælpeverbet **var** + perfektum participium)

Han **elsker** at *køre* bil. (infinitiv)

Han **kom** *kørende* (præsens participium)

Han **målte** de *kørte* kilometre (perfektum participium som adjektiv)

Kør til bageren og **køb** rundstykker (imperativ)

Tid, måde, person, tal og form

Modus el. måde og aspekt

Verballedet i en sætning står altid i finit form, med eller uden hjælpeverbum. Desuden står verbet altid i måde (modus). På dansk findes 3 **måder (modi)** : **indikativ**, **imperativ** og **konjunktiv**. Indikativ, som er langt den almindeligste, kaldes også fremsættende måde. Stort set alle de verballed du finder i denne tekst, står i indikativ. Imperativ hedder på dansk bydemåde og bruges i befalinger (fx *Kom! Se lige her! Understreg de vanskelige ord!*) Konjunktiv findes kun i ganske få stivnede former (fx *Jensen længe leve*).

På andre sprog (fx latin) findes konjunktiv i næsten alle de samme tider som indikativ. Konjunktiv har på latin en lang række funktioner, men fælles for dem er at konjunktiven angiver at handlingen forholder sig mindre faktisk til virkeligheden end indikativ, fx at konjunktiven udtrykker at der er tale om et ønske, en forestilling, en betinget situation osv.

Vi forestiller os også normalt at verbets tid er det eneste væsentlige, men faktisk findes der masser af sprog hvor verbets aspekter er lige så vigtige. **Aspekt** betyder synsvinkel og angiver altså den synsvinkel ud fra hvilken handlingen betragtes. På latin er forskellen på imperfektum og perfektum ikke som på dansk først og fremmest tidsfølge. Imperfektum angiver at handlingen er uafsluttet i fortiden, medens perfektum angiver at handlingen er afsluttet. Et

eksempel på aspekt er forskellen på fx 'I smoke' og 'I am smoking' som jo begge er præsens, men med forskellig aspekt. Eksemplet i skemaet ovenfor (Han kom kørende) kan man med rimelighed kalde aspekt. På andre sprog findes andre eksempler på aspekt. På swahili fx findes en tid (-ka-tid) som angiver fortællende aspekt uden at forholde sig til tiden. Andre sprog uden for den indoeuropæiske sproggruppe deler verbernes tider op på helt andre måder. Det er ingenlunde altid klart om der er tale om modus eller aspekt. Men alle sprog kan, som nævnt, udtrykke det de har brug for.

At dansk er så fattigt på morfologisk konjunktiv og aspekt, betyder ikke at dansk ikke kan udtrykke en lang række måder og aspekter. Men i stedet for at ændre det enkelte verbs formsformer anvender dansk forskellige verber, især modalverber (mådesudsagnsord) og forskellige former for partikler og (modal-) adverbier.

Herunder er der anført nogle eksempler på hvordan dansk kan udtrykke måde og aspekt.

Jeg vil leve	Jeg lever skam
Jeg burde leve	Jeg lever vist
Jeg kan leve	Lad mig leve
Jeg lever jo	Jeg må leve

Udtrykkende har selvfølgelig tilfælles at de alle handler om at leve, men de er forskellige i kraft af tilgangen til det at leve. De inddrager forskellige aspekter. Bemærk de store problemer med at oversætte *vist*, *jo* og *skam* til engelsk.

Person og tal

På dansk bøjes verberne ikke i person og tal. De gør de derimod på latin, italiensk, spansk, fransk, tysk, engelsk (kun i begrænset omfang) og på (fx) tyrkisk. Det betyder selvfølgelig ikke at vi ikke kan udtrykke hvilken person (1, 2 eller 3) og hvilket tal (singularis eller pluralis) der foretager handlingen. Vi gør det blot ved at stille et passende subjekt op.

Personendelser plejer vi at kalde dem fordi de på de sprog vi plejer at undervise i i Danmark, kommer til sidst. Det er ikke en naturlov. Herunder kan du se 'personendelser' ⁸på latin, tyrkisk og swahili (verbet elske).

	Dansk	Latin	Tyrkisk	Swahili
1 person, sing.	Jeg elsker	amo	seviyorum	ninapenda
2 person, sing.	Du elsker	amas	seviyorsun	unapenda
3 person, sing.	Han elsker	amat	seviyor	anapenda
1 person, plu.	Vi elsker	amamus	seviyoruz	tunapenda
2 person, plu.	I elsker	amatis	seviyorsunuz	mnapenda
3 person, plu.	De elsker	amant	seviyorlar	wanapenda

8 Ved tilføjelser til ord anvender man undertiden følgende betegnelser: foran ordet: **præfiks**, efter ordet: **suffiks**, inde i ordet: **infiks**.

Dette er selvfølgelig kun lidt af sandheden. Både tyrkisk, latin og swahili opererer også med andre endelser/præfikser/markører.

Aktiv og passiv (Diatese el. form)

På dansk kan verberne bøjes i **aktiv** og **passiv** (dansk: handleform og lideform). De passive former dannes ved at tilføje *-s* (kun til præsens, imperfektum og infinitiv) eller ved at omskrive ved hjælp af hjælpeverbet '*blive*' (de øvrige tider).

I en passiv sætning er det subjektet der en genstand for handlingen. Det vil sige at objektet er gjort til subjekt efter følgende formel: (N= substantivisk størrelse, pp= perfektum participium)

$$N_1 + (\text{verbum} + \text{tid}) + N_2 \rightarrow N_2 + ('blive' + \text{tid}) + (\text{verbum} + \text{pp}) + 'af' + N_1$$

fx: Manden tævede katten > Katten blev tævet af manden

$$N_1 + (\text{verbum} + \text{tid}) + N_2 \rightarrow N_2 + (\text{verbum} + \text{tid} + 's') + 'af' + N_1$$

fx Manden tævede katten > Katten tævedes af manden

På dansk ser tiderne i passiv således ud:

	Aktiv	Passiv
Præsens	Hunden spiser maden	Maden spises/bliver spist (af hunden)
Imperfektum	Hunden spiste maden	Maden spistes/blev spist (af hunden)
Perfektum	Hunden har spist maden	Maden er blevet spist (af hunden)
pluskvamperfektum	Hunden havde spist maden	Maden var blevet spist (af hunden)
Og i infinitiv	Hunden kan spise maden	Maden kan spises/blive spist (af hunden)

Engelsk, fransk og italiensk danner ikke morfologisk passiv (altså passiv ved at tilføje særlige personendelser), men omskriver med hjælpeverber. Latin danner passiv vha personendelser i præsens-tiderne (præsens, imperfektum og futurum) men omskriver i perfektum-tiderne.

Swahili danner passiv, ikke ved at ændre personendelserne (som står forrest i verberne), men ved at indsætte et infiks(*w* eller *lew*) i verbet. fx *ninapiga* (jeg slår) *ninapigwa* (jeg bliver slået) *Kuoa* betyder 'at tage til ægte' (manden er subjekt) *kuolewa* betyder 'at blive taget til ægte' (kvinden er subjekt)

Omskriv til passiv:

Læreren læste hele teksten op to gange

Den sidste kage snuppede præsten

Politiet stoppede ham ved Aggersundbroen

Kasus

Kasus (fald) er den betegnelse man anvender for de bøjningsformer som syntetiske sprog anvender til at angive en række grammatiske sammenhænge. De indoeuropæiske sprog var oprindeligt alle kasussprog, men hos de fleste af dem er langt de fleste kasusbøjninger forsvundet. De slaviske sprog anvender stadig i udbredt grad kasus, ligesom kasus også findes i tysk.

Latin er det kasussprog som traditionelt læses i gymnasiet. Latin har 6 kasus som angivet nedenfor

BETEGNELSE	DANSK BETEGNELSE	ANVENDELSE
Nominativ	Nævnefald	Subjekt (grundled) og subjektsprædikat (omsagnsled til grundled)
Vokativ	Tiltalefald	Tiltale
Akkusativ	Genstandsfald	Akkusativobjekt (genstandsled) styrelse for præp., objektsprædikat (omsagnsled til genstandsled)
Genitiv	Ejefald	Knytter ordet til et led, altid del af et (evt. underforstået) led
Dativ	Hensynsfald	Dativobjekt (hensynsled)
Ablativ	-	Fjernelse, afstand, middel, sted adverbial kasus

Det anbefales kraftigt kun at anvende de latinske betegnelser

Kasussprog adskiller sig fra positionssprog ved at ordstillingen i den enkelte sætning ofte er underordnet.

På dansk findes der i substantiverne kun to kasus: nominativ og genitiv. Genitiv dannes ved at tilføje -s til ordet efter de øvrige bøjningsendelser (se side 31)

På dansk findes der rester af andre kasus i visse pronomener, fx de personlige pronomener.

Nominativ	jeg	du	han
Akkusativ	mig	dig	ham
Genitiv	min	din	hans

Også på dansk angiver kasus grammatiske sammenhænge. Der er jo stor forskel på (1) *Du* elsker Peter og (2) *Dig* elsker Peter.

Helsætninger og ledsætninger

Sætning

En sætning består af et eller flere ord/led der indgår i en grammatisk forbindelse. Minimumskravet til en sætning er et verballed. Fx er '*Kom!*' og '*Skyd!*' en sætning. Men de fleste sætninger indeholder på dansk mindst et subjekt og et verballed. I sprog hvor subjektet kan være indeholdt i verballeddet (fx latin, spansk og italiensk) er sætninger bestående af kun et verballed almindelige. Der er principielt ingen øvre grænse for en sætnings længde.

Traditionelt skelner man mellem hoved- og bisætninger. I dag er det imidlertid almindeligt at bruge betegnelsen helsætning om en sætning der ikke er led i en anden sætning, og betegnelsen ledsætning om en sætning der indgår som en del af en overordnet helsætning. Ønsker man at tale om det der er tilbage når man har fjernet ledsætningerne, kan man anvende udtrykket helsætning, hovedsætning eller helsætningsrest. I helsætningen herunder er hovedsætningen understreget.

Hvis du ringer i morgen, fortæller jeg dig hvad han har sagt

Hele udtrykket er en helsætning. *Hvis du ringer i morgen* og *hvad han har sagt* er ledsætninger. *Fortæller jeg dig* er helsætningsrest eller hovedsætning.

Ikke-prøven

En næsten ufejlbarlig måde at kende forskel på ledsætninger og helsætninger (og helsætningsrester) er at indsætte det nægtende ord *ikke* i sætningen. Hvis *ikke* kommer før verballeddet (det finitte verbum), er sætningen en ledsætning. Hvis *ikke* kommer efter verballeddet, er det en helsætning. Hvis vi sætter *ikke* ind i eksemplet ovenfor, får vi følgende lidt akavede udtryk:

Hvis du <i>ikke</i> ringer i morgen	fortæller jeg <i>ikke</i>	hvad han <i>ikke</i> har sagt
<i>ikke</i> før verballed	<i>ikke</i> efter verballed	<i>ikke</i> før verballed

Ledsætningstyper

Ledsætninger kan opdeles i **substantiviske**, **adjektiviske** og **adverbielle** ledsætninger. En substantivisk ledsætning er en ledsætning der fungerer som subjekt, objekt, prædikat, eller styrelse for en præposition i den overordnede sætning. Adjektiviske ledsætninger fungerer som adjektiv. De fleste adjektiviske sætninger er relativsætninger. Adverbielle ledsætninger fungerer som adverbialer i den overordnede sætning.

Han sagde *at han havde læst sine lektier*. (substantivisk = objekt)

At det forholder sig sådan, er jo indlysende (substantivisk = subjekt)

Ingen kan lide en *der snyder*. (adjektivisk, attributivt til en der snyder)

Da han kom hjem, var alle gæsterne gået. (adverbiel, tidsadverbium)

Jeg gør det kun *hvis du betaler* (adverbiel, betingelsessætning)

Undertiden kan det være hensigtsmæssigt, især i forbindelse med sætningsanalyse på tysk og latin og i forbindelse med oversættelse, at dele ledsætninger op i en række forskellige typer, som de fremgår af nedenstående skema:

Ledsætningstyper	Eksempler/markører	Kommentarer
Genstandssætning	Tyven sagde (at) <i>han slet ikke havde været i huset</i>	Genstandssætninger er substantiviske
Subjektssætning	At <i>der var drukket champagne</i> , kunne ses af regningen	Subjektssætninger er substantiviske
Relativsætning	Det er en fordom (som) <i>jeg er stolt af</i> (se også relativsætninger herunder)	Relativsætninger er adjektiviske
Spørgende	Jeg spurgte Søren hvor <i>han havde været</i>	substantiviske, også kaldet interrogativ
Betingelsessætning	Hvis <i>du ikke udfører arbejdet</i> , får du ikke din løn	Adverbiel, også kaldet konditional
Indrømmelsessætning	Selv om <i>prisen var steget</i> , købte jeg den alligevel	Adverbiel, også kaldet koncessiv
Følgesætning	Han drak sig så fuld (så at) <i>han faldt ned af stolen</i>	Adverbiel, også kaldet konsekutiv
Hensigtssætning	Hun har kun gjort det for at <i>alle skal blive imponerede</i>	Adverbiel, også kaldet final
Tidssætning	Når <i>mor kommer hjem</i> , fortæller jeg hende det hele.	Adverbiel, også kaldet temporal
Sammenlignede sætning	I bør opføre jer således som <i>I er blevet opdraget til</i>	Adverbiel, også kaldet komparativ
Årsagssætning	Han har kun gjort det fordi <i>hun er rig</i>	Adverbiel, også kaldet kausal

Specielt om relativsætninger

Relativsætninger (henførende sætninger) er sætninger indledt med et, eventuelt udeladt, relativt pronomen. Relative sætninger er ledsætninger og har adjektivisk funktion (dvs. de lægger sig til **substantialer** (substantiviske størrelser)).

Relativsætninger kan deles op i to slags: 1. **parentetiske** relativsætninger og 2. **bestemmende** relativsætninger.

Parentetiske relativsætninger er karakteriseret ved at kunne udtages af den overordnede helsætning uden at denne i væsentlig grad ændrer betydning eller karakter. Den relative sætning er at betragte som et stykke ekstra information der ligger ud over den øvrige information i helsætningen og ikke udgør en integreret del af denne. En god måde at afgøre om en sætning er parentetisk eller bestemmende, er at forsøge at indsætte 'for øvrigt' i den relative bisætning. Hvis det virker naturligt er sætningen sandsynligvis parentetisk.

Eks. Bestemmende:

Den (,) *der ikke sparer*, bliver aldrig rig.

Hun er glad for den ring (,) *han gav hende*.

Er der to (,) *der står sammen*, så er det de Konservative og Venstre

Parentetisk:

Præsidenten, *der lige var vendt hjem fra Kina*, mødte pressen i det ovale værelse.

Når du kommer til byen, så besøg også kirken, *som er fra det 12. årh.*

Undertiden er sådanne sætninger tvetydige. Hvad betyder f. eks. denne sætning:

Bønder (,) *der har alt for store grisefarme*, udgør en trussel for miljøet.

Enten betyder den: Bønder har gennemgående for store grisefarme og udgør derfor en trussel (Parentetisk). Eller også betyder den: Det er kun de bønder hvis grisefarme er for store, der udgør en trussel. (Bestemmende)

Eller:

De Konservative (,) *der drikker som svin*, er ikke værdige til at sidde i folketinget

Ifølge de nye kommaeregler *kan* der sættes komma foran bestemmende relativsætninger. Foran parentetiske relativsætninger **skal** der sættes komma.

På engelsk må man ikke sætte komma hverken foran eller efter bestemmende relativsætninger, men **skal** sætte komma omkring parentetiske relativsætninger.

Denne bog anvender de nye kommaeregler.

For en mere udtømmende redegørelse for dansk kommatering henvises til

www.almensprogforstaaelse.dk/dokumenter/kommaeregler.htm

eller Dansk Sprognævn, (www.dsn.dk)

Genre og stil

Genre

Genre betyder slags eller art. Det er et overordnet begreb til at beskrive arten eller karakteren af en kulturel produktion, en tekst, et billede, en film, eller måske blot et udsagn. Når man siger at fx en tekst eller et maleri tilhører en bestemt genre, siger man altså noget om hvad det er for en type tekst man står overfor. Hvis man taler om genrer i forbindelse med sproglig analyse, betyder begrebet nogenlunde det samme som stil (se nedenfor).

Der er principielt ingen øvre grænse for antallet af genrer og undergenrer, og nye genrer og nye benævnelser for genrer og undergenrer opstår til stadighed. Grænserne mellem genrerne er flydende og sjældent præcist definerede.

Du har formodentligt allerede et udbredt kendskab til en lang række genrer og bruger sandsynligvis genrebetegnelser hvis fx du har været i biografen og set en film og ønsker at fortælle en ven hvad slags film det var. Og hvis du vil en tur i biografen for at se en film, behøver du sandsynligvis blot kaste en blik på filmens titel og plakaten, for at vide hvilken genre filmen er, og om det altså er en film du gider se.

Prøv den lille øvelse herunder. I venstre kolonne står en række filmtitler, som du måske, måske ikke, kender, og i højre kolonne en række almindeligt anvendte genrebetegnelser. Prøv at matche dem:

Filmtitel	Genrebetegnelse
<i>Bossen og bumsen</i>	agentfilm
<i>Buddy gi'r en håndfuld øretvæver</i>	eventyrfilm
<i>Døden sletter alle spor</i>	gyserkomedie
<i>Dødsaktion: Krydsermissil</i>	karatefilm
<i>En amerikansk varulv i New York</i>	katastrofefilm
<i>En nævefuld dollars</i>	komedie
<i>Excalibur, Kongernes sværd</i>	krigsfilm
<i>Fanget bag fjendens linier</i>	porno
<i>Fingrene væk fra min pige</i>	science fiction
<i>Jordskælv styrke 7.9</i>	tegnefilm
<i>Sexmodeller i løbetid</i>	thriller
<i>Snurre Snup som astronaut</i>	ungdomsfilm
<i>The Last Dragon</i>	Western
<i>Ørkenplaneten Dune</i>	Western komedie

Løsning på opgaven findes på <http://www.almensprogforstaaelse.dk/ovelser/genre.htm>

Indenfor tekster skelner man normalt overordnet mellem fiktion og ikke-fiktion, hvilket er en skelnen mellem forskellige former for indhold. Om det er en fiktionstekst eller ej, handler om hvordan teksten forholder sig til virkeligheden. Det er ikke en skelnen der normalt volder problemer⁹. Og det er ikke en skelnen som skal problematiseres her.

Det der karakteriserer en genre, kan både være form/stil og indhold. Når man fx taler om pointillisme eller kubisme i kunsten, siger man ikke noget om billedets indhold, men om måden det er malet på.

Imidlertid er det formålstjenligt at skelne mellem to forskellige arter af genrer, nemlig de genrer der er bestemt ved ydre formelle egenskaber, og de genrer der er bestemt af sprog og indhold¹⁰. Hvis vi tager fx et digt, er det karakteriseret ved en række formelle træk så som linjelængde, evt. rim og rytme, som betyder at vi umiddelbart genkender det som et digt, uden at vi i øvrigt sætter os ind i digtets indhold. Står vi med en roman, genkender vi den sandsynligvis også som en roman, i modsætning til fx en novelle, simpelthen fordi den er længere. Derimod er det først når vi ser titlen eller begynder at læse romanen, at vi genkender den som kærlighedsroman, kriminalroman, historisk roman, udviklingsroman etc, fordi det er genrer der afgøres af sprog og indhold snarere end af ydre formelle egenskaber.

Når vi står overfor en tekst (eller film eller maleri) er det første vi foretager os, normalt, bevidst eller ubevidst, at komme med et **genregæt**: Vi gætter simpelthen på hvad det er for en type tekst vi står overfor. Det gør vi fordi vi med vores kendskab til genrer automatisk indstiller os på at afkode teksten ud fra vores **forforståelse**: Vores genregæt er lig med vores forforståelse. Vores forforståelse/genregæt skaber visse forventninger til teksten som vi så løbende justerer i overensstemmelse med i hvilket omfang teksten lever op til vores forforståelse. Hvis fx en roman starter med en ung kvinde der går i byen, tænker vi måske: kærlighedsroman, Hvis hun møder en mand, tager ham med hjem og de har grafisk sex, tænker vi måske: Porno. Hvis hun så pludselig myrdes, tænker vi: Kriminalroman. Men i langt de fleste tilfælde vil en tekst afsløre sin genre i løbet af blot de første få linjer eller titlen, som filmene nævnt herover.. (Tænk: 'Det var en mørk og stormfuld nat' el. *Mord i Rue Morgue*)

Normalt er læserens genregæt temmelig præcist. Læseren har sandsynligvis besluttet at læse netop denne roman, se denne film, fordi den tilhører en helt bestemt genre som læseren holder af. Når man vælger en roman, gør man det jo netop i de fleste tilfælde ud fra visse forventninger til - en forforståelse af - romanen. Læser man det der står bag på bogen eller på omslaget, får man sandsynligvis et betydeligt begreb om hvilken genre man står over for.

Stil

Genren afsløres også gennem den stil der anvendes. Til bestemte genrer er der forventninger om bestemte stillejer. Man kunne også anvende begrebet sproglige genrer i modsætning til overordnede litterære genrer, idet det dog understreges at der naturligvis er en sammenhæng mellem overordnet genre og sproglig genre.

Hvis du fx sidder med et lyrisk digt, har du helt bestemte forventninger til det

9 Der findes også blandingsgenrer som kan deles op i (mindst) 3 slags: 'dokudrama' (dramatiseret dokumentar) og 'dramadok' (fiktion der anvender dokumentarens form) og 'reality' former.

10 Traditionelt deler man litterære genrer op i 3 overordnede grupper: Epik (fortællende), lyrik (udtrykkende) og drama (visende)

sproglige udtryk i digtet. Hvis der dukker ord som betalingsbalance, radiator eller kloakrens op i digtet, vil du sandsynligvis mene at der er tale om stilbrud.

Sociolingvistik¹¹ og dialekt

Når en person ønsker at udtrykke sig, mundtligt eller skriftligt, gør han det på en sådan måde at han tager hensyn til to ting: 1. Hvem henvender han sig til, hvem er modtageren og 2. Hvordan fremstiller han sig selv i kraft af udsagnet.

Hvis Peters tysklærer i 1g ikke er tilfreds med Peters arbejdsindsats, og ønsker at give udtryk herfor, henvender han sig sandsynligvis på én måde til Peter selv (fx 'Du er nødt til at gøre noget mere ved det!'), på en anden måde til sine kolleger (fx 'Peter er en doven hund!') på en tredje måde til Peters forældre (fx 'Peter er nødt til at lægge en større arbejdsindsats for dagen.') og måske på en helt fjerde måde på Peters karakterblad (fx 'Det kniber med den elementære grammatik!') På samme måde beskriver Peter heller ikke sit standpunkt i tysk på samme måde overfor sine forældre, sine kammerater eller en evt. arbejdsgiver.

Det handler både for Peter og hans lærer om to ting, nemlig i begge tilfælde at kommunikere Peters forhold til tysk, men samtidig handler det også om både Peters og lærerens selvfremsstilling. En persons hele identitet hænger nøje sammen med personens sprog. Det ved personen, og derfor indretter han sit sprog til den situation han står i, så sproget passer til den identitet han ønsker at projicere i forhold til modtageren af udsagnet.

Dialekt

Mange danskere er to- eller tresprogede i den forstand at de har et sprog udadtil i mere eller mindre formelle sammenhænge (fx i skolen), et andet sprog sammen med venner, og måske et tredje sprog i forhold til den nærmeste familie. I de egne af Danmark hvor der tales udprægede dialekter, er der mange elever der taler et sprog derhjemme og et andet i skolen. Ikke sjældent behersker de også to forskellige dialekter i forhold til kammerater alt eftersom disse selv taler dialekt eller ej.

Dialekterne er på vej ud. Det kan man glæde sig over eller beklage alt efter temperament. Langt de fleste elever i gymnasier i Jylland fra dialekttalende familier taler i dag sjældent dialekt med deres jævnaldrende, eller, hvis de gør det, gør de det for sjov og for at vise et tilhørsforhold.

Langt de fleste mennesker der optræder i medierne, fralægger sig deres dialekt når de fx interviewes, når de altså optræder i formelle sammenhænge. Enkelte fastholder deres dialekt for at vise at de vil være deres dialekt bekendt (fx er det ikke unormalt at en politiker taler kraftig dialekt, men det skyldes måske at han ønsker at vise sine vælgere at han er ægte jyde eller falstring.) I TV-fiktion og film bruges dialekt undertiden til at karakterisere personerne. Ikke sjældent bruges dialekt i medierne humoristisk, fx De Nattergale, Eskild fra Svendborg og Finn Nørbygaard som Einar fra Boris.

I dag er der ikke mange dialekter der kendetegnes ved et afvigende ordforråd. Egentlige dialektord enten forsvinder eller bliver en del af almindeligt accepteret dansk. Oprindeligt jyske dialektord som 'træls' og 'krejler' står nu i Nudansk Ordbog og forstås af de fleste danskere,

Taler du selv dialekt? I så tilfælde hvornår og med hvem?

Hvad er dine forventninger til danskere der taler udpræget københavnsk? Jysk? Sønderjysk?

Hvilke egenskaber tillægger du dem?

Prøv at tale i en anden dialekt end du plejer, til et barn du er tæt på. Barnet bliver meget forskrækket.

¹¹ Sociolingvistik er læren om hvordan vi bruger sproget i forskellige sociale sammenhænge, herunder også hvordan forskellige sociale grupper kan kendes på deres sprogbrug

også danskere der aldrig selv ville bruge ordene¹².

I dag er dialekterne først og fremmest bestemt ved sprogtonen, snarere end ved grammatikken eller ordforrådet. Mange er stadig i stand til, efter blot nogle få sætninger, at afgøre hvor i landet fok kommer fra.

Danskeres forhold til de forskellige dialekter hænger selvfølgelig sammen med hvilken dialekt de selv taler. De fleste har større tillid til danskere der taler deres egen dialekt.

Da der stort set kan sættes lighedstegn mellem sprog og identitet, siger det sig selv at man gennem sproget ikke alene afslører sit geografiske tilhørsforhold (dialekt), men også sit køn, sit uddannelsesniveau og forskellige sider af sin personlighed. Mange af disse sider er sider man selv har valgt, altså den selvfremsstilling vi talte om tidligere. Anlægger man et **sociolingvistisk** syn på sproget, altså kigger på sproget som udtryk for social klasse, viser det sig at især kvinder er tilbøjelige til at tillægge sig et sprog der forbindes med en højere klasse uddannelsesmæssigt og socialt, altså sprog som det tales af højtuddannede i de større byer. Det gør mange mænd sådan set også, men det er ikke ualmindeligt at mænd 'snobber nedad' fordi de efterligner sportsstjerner, eller fordi de finder det 'fiset' at tale 'fint'.

Slang, jargon og fagsprog

Fordi man identificerer sig gennem sproget, og véd at andre gør det samme, bruger man også sproget ekskluderende, altså til at holde andre udenfor gruppen. I grupper af (især unge) mennesker opstår der ofte bestemte udtryk, nye ord, nye betydninger af gamle ord, osv. som kun forstås af dem der er medlemmer af gruppen. Gruppen bruger sproget som en slags kode hvor du enten er 'inde' hvis du korrekt kan afkode sproget, og tilsvarende 'ude' hvis du misforstår eller bliver misforstået. Et sprog der således knytter sig til en bestemt gruppe, kalder man jargon eller **argot**.

Slang opstår til stadighed, enten spontant i en gruppe hvorfra det så breder sig, eller pludselig fra den ene dag til den anden gennem medierne. Langt de fleste slangudtryk bliver ret hurtigt slidt op når nyhedens interesse fordufter, og forsvinder hurtigt igen. Ganske få finder fodfæste, enten som slang eller som en almindeligt accepteret del af sproget.

Indenfor bestemte faggrupper vrir det selvfølgelig med slang for en række af de genstande og begreber man omgås til daglig. Inden for forskellige fag er der også modeord. Man viser man er med 'fremme på beatet' ved at demonstrere sin beherskelse af sådanne ord og vendinger.

Sprog er magt

Fordi sproget bruges både inkluderende, altså til at vise hvilken gruppe man er medlem af, og ekskluderende, altså til at holde andre ude, er sproget en magtfaktor. Den person, eller gruppe af personer, fx et politisk parti, der forsøger at sætte dagsordenen, gør det gennem sproget. Hvis det lykkes for personen eller partiet at bestemme det sprog, de ord, vendinger og fraser, som man skal tale om et fænomen om, og desuden i et vist omfang at definere disse ord, er det svært for andre både at komme til orde og, især, at komme med indsigelser. Når en minister siger at han vil arbejde hen imod en god

'Knallert' er et eksempel på et slangudtryk der er gledet ind i sproget.

'Fed', 'fedt' og 'fedest' er eksempler på slang der stadig betragtes som slang, men som har vundet vid udbredelse

Hvad mener du om udtryk som 'nederen' og 'bred ymer'?

¹² Om et ord findes værdigt til optagelse i officielt dansk, afgøres af Dansk Sprognævn. På deres hjemmeside www.dsn.dk kan du, ud over at finde mange interessante artikler om dansk, selv komme med forslag til nye ord i dansk.

løsning, er det jo sin sag for oppositionen at sige at den vil noget andet.

Newspeak

I romanen 1984 (fra 1948) af George Orwell er den totalitære regering fuldstændig klar over dette forhold. Derfor er der til stadighed kampagner for at få ændret sproget fra 'Oldspeak' til Newspeak'. Pointen i Newspeak er at enhver modstand mod regimet ikke kan udtrykkes da den vil fremstå som meningsløs. Krigministeriet er omdøbt til 'Ministry of Peace', det hemmelige politi, som torturerer folk, til 'Ministry of Love', og da samfundet konstant lider af mangel på næsten alt, hedder det ansvarlige ministerium selvfølgelig 'Ministry of Plenty'.

Der er ganske mange internetsider der specialiserer sig i at afsløre politikernes Newspeak. (Fx

www.newspeakdictionary.com/ og www.newspeak.dk/)

Er det Newspeak når danske tropper der sendes i krig, kaldes 'fredsbevarende'?

Er det Newspeak når de nedsatte sociale ydelser for asylansøgere kaldes 'starthjælp'?

Er det Newspeak når udlændingestyrelsen for nylig blev omdøbt til 'Udlændingesservice'?

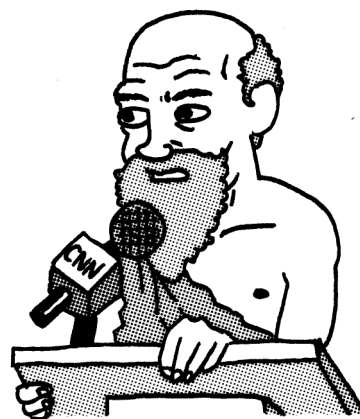
Retorik

I forbindelse med faget dansk vil du støde på begrebet retorik. Dette bliver derfor kun en ganske kort introduktion til emnet.

Retorik er den første humanistiske disciplin og går langt længere tilbage i tid end nogen anden humanistisk disciplin. Faktisk kan man sige at samtlige humanistiske discipliner¹³, og for den sags skyld også en række videnskabelige og samfundsvidenskabelige, oprindeligt tager deres udgangspunkt i retorikken, for så vidt som retorikken i forskellige former var det eneste 'fag' der blev udbudt i oldtidens Grækenland og Rom. Interesserede man sig for litteratur, filosofi, digtekunst, politik, så var der ingen vej uden om retorikken. Når Platon (427-334 fvt) forfattede sine kendte hovedværker indenfor europæisk filosofi, var tankerne og ideerne formuleret retorisk, for det meste som samtale mellem personer.

Den litteratur der fandtes, først og fremmest Homers *Iliaden* og *Odyséen*, blev brugt som tekststykker til at belyse retoriske virkemidler, som jo også er en slags literær analyse. Og de etiske overvejelser som personerne gør sig i disse værker, blev anskuet ud fra en retorisk synsvinkel, men selvfølgelig også ud fra filosofiske og etiske overvejelser. I den klassiske oldtid udformedes også de første lærebøger i retorik (Aristoteles ((384-322 fvt.), Cicero (106-43 fvt) og *Rhetorica ad Herennium* (1. årh fvt)) Da den klassiske oldtid 'genopdages' i renæssancen, er det derfor også retorikken der oplever en genopblomstring. Da Holberg (1684-1754) ansættes på Københavns Universitet, er det i *Eloquentia* (= veltalenhed på latin).

Men efterhånden som der i løbet af det 19 og 20 århundrede dukker flere og flere selvstændige humanistiske discipliner op, lider retorikken betydelige domænetab og bliver begrænset i sit virkeområde til snævrere lære i veltalenhed.

13 Humanistiske videnskaber, humaniora, er ikke meget mere et par århundreder gammel.

Denne lære deler man siden oldtiden op i følgende 5 afdelinger:

1. **Inventio** (Hvad vil jeg sige?)
2. **Dispositio** (Hvordan vil disponere mit stof?)
3. **Elocutio** (Hvordan vil udtrykke mit stof?)
4. **Memoria** (Hvordan vil jeg huske mit stof?)
5. **Actio** (Hvordan vil jeg mundtligt fremføre mit stof?)

Disse anvisninger, og hele fremgangsmåden (i hvert tilfælde de første 3 punkter), er jo ikke så forskellig fra de gode råd du utvivlsomt har fået i forbindelse med dansk stil eller andre opgaver du skal besvare.

De to sidste punkter er imidlertid ikke ganske irrelevante, fx i en eksamenssituation, hvor det både er vigtigt at huske hvad man vil sige, og at tænke over sin fremtoning.

Faget retorik har i dag en underlig dobbeltrolle mellem sprog og litteratur. De to første punkter herover hører snarere til litteratur end til sprog. Elocutio er straks mere sproglig da det jo bl.a. handler om at udtrykke sig grammatisk korrekt. Men under elocutio kommer også stilfigurer, metaforer, variation i udtrykket, gentagelser osv. som befinder sig et sted mellem litterær analyse, stilistisk analyse og sproglig analyse. Et studium af Elocutio er et studium af stil og af de virkemidler, også de mere manipulerende, som anvendes af personer der ønsker at overtale andre. Et kendskab til disse virkemidler vil gøre dig bedre i stand til at gennemskue retoriske argumenter (og spin¹⁴) og selvfølgelig også til selv at anvende dem.

Memoria hører vel nærmest til psykologi, og Actio til en kombination af fonetik og dramatik.

Med gymnasiereformen lægges der mere vægt på kommunikative færdigheder, herunder også evner til at fremlægge sit stof både i det daglige og i en eksamenssituation. Især i faget Almen Studieforberedelse, hvor du arbejder på tværs af fagene med emnebaserede opgaver, vil du kunne få udbytte af et kendskab til retorik.

---

¹⁴ Spin er betegnelse for den kamp om fortolkning af politiske udsagn og begivenheder som partierne – og deres spindoktorer – fører for at sætte dagsordenen.

Metoder til sprogstudier

Naturmetoden og grammatik

Når vi som børn lærer at tale, foregår det efter ”naturmetoden”, hvilket vil sige at vi lærer sproget ved at imitere det sprog der findes i vores omgivelser. Reglerne for fonetik, morfologi og syntaks bliver ikke nødvendigvis bevidste, men lejrer sig alligevel på en sådan måde at vi bliver kompetente brugere af sproget. De fleste af det givne sprogs regler udleder vi helt ubevidst fra de konkrete eksempler på sprogets anvendelse. Fra utallige eksempler slutter vi os frem til reglerne.

Børn der lærer at tale, laver en masse fejl. Langt de fleste af de fejl sker i situationer hvor børn anvender de regler for orddannelse og grammatik som de ubevidst har tilegnet sig, i situationer hvor reglerne ikke følges. Derfor bruger børn typisk 'svage' former af 'stærke' verber, altså siger '*vindede*' og '*vindet*' i stedet for '*vandt*' og '*vundet*' og '*læset*' i stedet for '*læst*'. I den situation vil børn ofte blive rettet af deres forældre, - en slags primitiv undervisning i grammatik. (Mange danskere laver samme type fejl når de skal tale engelsk og siger '*taached*' i stedet for '*taught*'.)

Men mennesker der er særdeles kompetente brugere af deres modersmål, kan ikke nødvendigvis redegøre for deres eget sprogs grammatik. Hvis de i en given situation bliver spurgt om det hedder det ene eller det andet, er de stort set aldrig i tvivl, men ofte kan de ikke gøre rede for hvorfor, ud over at svare at sådan hedder det altså bare. Hvis du spørger en indfødt dansker om det hedder: '*Pludselig kom han ind i stuen*' el. '*Pludselig han kom ind i stuen*', vil han ikke være i tvivl, men hvis du spørger om hvorfor, får du sandsynligvis svaret at det gør det bare, ikke svaret at hvis der i forfeltet findes et element der ikke er subjekt, så skal det finitte verbum komme før subjektet, - eller en anden grammatisk forklaring. Man kan med andre ord være en særdeles kompetent bruger af et sprog uden at være i stand til teoretisk at redegøre for så meget som blot de simpleste grammatiske regler, og altså også uden at have et metasprog, altså et ordforråd til beskrivelse af sproget.

På den anden side findes der mennesker der udtømmende kan gøre rede for samtlige regler i et fremmedsprogs grammatik, men alligevel ikke formår at tale sproget bare nogenlunde flydende. Der er med andre ord to måder at lære et sprog på: (1) Man kan ubevidst tilegne sig sprogets regler ved naturmetoden (2) Man kan lære sig sprogets regler ved at studere dets grammatik og derefter konstruere sætninger med en ordbog.

Vores første sprog lærer vi ved naturmetoden. Faktisk mener man at evne til at lære sprog er medfødt, altså at hjernen indeholder en slags mønster fra fødslen, hvor vi så fylder rubrikkerne ud med ordforråd og grammatik i det sprog vi først møder. Denne evne til sprogindlæring efter naturmetoden har også vist sig at være tidsbegrænset. Har man ikke lært sprog i en alder af 15-16 år, lærer man aldrig sprog ordentligt. Hvis man får en hjerneskade i sprogcentret som ganske lille og mister alt det sprog man indtil da har lært, så kan man normalt starte forfra og lære sproget igen. Får man derimod en hjerneskade i sprogcentret efter teenageårene, genvinder man normalt ikke sin fulde sprogevne.

Sprog lagrer sig bestemte steder i hjernen. Modersmålet fylder ikke ret meget,

og sprog man lærer senere, lægger sig i cirkler omkring centret for modersmålet. Der findes eksempler på mennesker der har mistet deres modersmål, men som stadig kan tale senere tillærte sprog.

At lære nye sprog

Det første sprog lærer man efter naturmetoden. Fødes man ind i et flersproget miljø, lærer man måske 2 eller flere sprog efter naturmetoden. Men langt de fleste af os taler kun ét sprog når vi kommer i skole, og for de flestes vedkommende vil indlæringen af første fremmedsprog være baseret på vores kendskab til vores modersmål.

Der er mange teorier om den bedste måde at lærer fremmedsprog på. Nogle sværger til en version af 'naturmetoden' hvor læreren udelukkende taler det nye sprog og med tegn og fagter gør sig forståelig. Idéen er så at eleverne mere eller mindre intuitivt skal samle stumperne op og lære sproget ved imitation. Der er ingen tvivl om at det virker for nogle, især hvis de samtidig opholder sig i et fremmedsproget miljø. Men der er også mange der hurtigt får dårlige vaner og drager forkerte grammatiske og fonetiske konklusioner, især hvis de ikke tilrettevises tilstrækkeligt af underviseren. Der er masser af eksempler på at mennesker der har opholdt sig i mange år i Danmark, ikke får lært sproget ordentligt, men forfalder til en slags pidgin-dansk. Selv om de lever i en dansk kultur og taler dansk hver dag, lærer de aldrig korrekt dansk. Naturmetoden er altså ingen garanti for et godt resultat.

Den helt modsatte metode, hvor man sætter sig i et hjørne med en grammatik og en ordbog, virker også for nogle. Metoden forudsætter naturligvis at man kan forstå en grammatisk forklaring, og at man har tilstrækkelig motivation til at terpe grammatik og ordforråd uden den store sammenhæng. Samtidig er der jo også masser af muligheder for at få dårlige vaner, især med hensyn til udtale.

Som andet her i livet lærer vi også sprog på forskellige måder. Nogle har utvivlsomt bedre sprogøre end andre og vil klare sig fint med naturmetoden. Andre er næsten tonedøve overfor sprog og lærer langt hurtigere og mere korrekt hvis tingene bliver forklaret teoretisk. Men for alle gælder det at den bedste sprogindlæring foregår som en kombination af de to metoder, hvor man både lytter sig frem og imiterer, og samtidig bliver bevidst om grammatik og syntaks, fonetik og ordforråd

Almen sprogforståelse

Det er her almen sprogforståelse kommer ind i billedet. Formålet med indførelsen af faget er at give dig en mulighed for at forstå de grammatiske og stilistiske forklaringer som hører med til enhver sprogindlæring. Langt de fleste af de emner der bliver behandlet i kurset i almen sprogforståelse, gælder for de sprog man har i gymnasiet. Det betyder at lige meget hvilke sprog du vælger efter 1g, vil du have et godt teoretisk udgangspunkt for yderligere sprogstudier. Dit teoretiske kendskab til dansk, og det metasprog til at tale om sprog du erhverver dig, vil gøre dig i stand til hurtigere at få overblik over et nyt fremmedsprogs struktur.

Latin

Omtrent halvdelen af de timer der er afsat til almen sprogforståelse, anvendes til at give en indføring i latin. Det er der flere gode grunde til. For det første er der en lang tradition for undervisning i latin i gymnasiet, i latinskolen lærte man faktisk ikke meget andet. For det andet er latin det sprog der uden sammenligning har øvet den største indflydelse på de europæiske sprog. Nogle er direkte efterkommere, andre har hentet store dele af deres ordforråd og deres forestillingsverden fra latin. For det tredje er latin et særdeles velegnet sprog til at illustrere grammatik og syntaks, og det metasprog vi anvender til at beskrive sprog, er betegnelser vi har hentet fra latinsk grammatik.

Fremmedsprog i gymnasiet

Når du kommer i gymnasiet, skal du både arbejde videre med de fremmedsprog du allerede har stiftet bekendtskab med, først og fremmest engelsk, og måske i gang med helt nye sprog som spansk og fransk.

Engelsk

Engelsk har du haft i flere år, og du har sikkert indarbejdet helt bestemte måder du arbejder med sproget på. Nogle af disse metoder er sikkert udmærkede, men du vil nok opdage at der i gymnasiet stilles større krav til selvstændigt at blive bedre til engelsk og til at arbejde på egen hånd. Du kan gøre dig klart hvilke krav der stilles til eksamen i engelsk ved at læse læreplanen for faget. Din engelsklærer vil utvivlsomt vise dig til rette og komme med anbefalinger om hvordan du får mest udbytte af både den daglige undervisning og dit eget arbejde. Det vigtigste er at du holder dig bevidst om læringsprocessen og ved hjælp af *trial and error* finder ud af hvilke arbejdsformer der passer bedst til dig. Det er altid en god idé ind imellem at sætte dig ned og se på hvad du har lært, og hvad du kunne have gjort anderledes for at opnå et bedre resultat.

Ordforråd

En af de største udfordringer i engelsk er det voldsomme ordforråd. Der er historiske grunde til at netop engelsk har et så voldsomt ordforråd med så mange dobbeltformer. Du bliver prøvet både i dit passive ordforråd (fx når du skal op i en ekstemporaltekst/ ukendt tekst) og i dit aktive (når du skal tale og skrive engelsk). Så der er al mulig grund til at forsøge til stadighed at udbygge ordforrådet. Her skal du finde din egen metode.

Læs!

Nogle er i stand til at udbygge deres ordforråd ved simpelthen at læse en masse tekst på fremmedsproget. Hvis der er et eller andet du interesserer dig brændende for (motorcykler, hestesport, computere), så kan det være en god idé at skaffe sig bøger, blade og magasiner på engelsk og læse om sin hobby der. Der findes et utal af engelske og amerikanske magasiner om alverdens skøreste hobbyer, så måske var det en idé at overveje at abonnere på et af dem. Og så er der selvfølgelig masser af seriøse ugemagasiner som Time, Newsweek osv. og blade om videnskab og teknologi. Hvis du synes det er for dyrt, findes der utvivlsomt et utal af internetsider som behandler din hobby. Bedst af alt er det imidlertid at læse romaner. Hvorfor læse fx Harry Potter på dansk, når han oprindeligt er skrevet på engelsk?

Se video, fjernsyn og gå i biografen

Nogle skal helst have sproget ind gennem ørerne. For dem er det en god idé at se film på engelsk. Hvis filmen er på DVD, er der ofte mulighed for at vælge de danske undertekster fra, og undertiden kan man også finde engelske film med engelske undertekster. Så har man mulighed for at få ordene ind både gennem øjet og øret på en gang.

Ordbog

Men man kommer ikke uden om i forbindelse med den daglige undervisning at skulle slå ord op. Her er det en god idé at skrive ordene ned i gloselister, gerne på computer, og udarbejde sin helt egen plan for hvordan man får ordene lært. Hvis du fx opdager at nu har du slået det samme ord op et antal gange, skulle du nok overveje at lære ordet. Hvis du laver sådanne lister, vil det være en god idé en gang imellem at tage dem frem og lige repetere ordene. Ord læres kun ved konstant repetition. (Se også under: Den nye teknologis muligheder)

Hvis du synes du har svært ved at lære nye ord, bør du måske overveje at forsøge dig med forskellige former for mnemoteknik. Mnemoteknik er metoder der hjælper en med at huske ved at knytte andre ting til det man ønsker at huske. Hvad der virker for den enkelte, er meget individuelt. Nogle husker bedst ved at undersøge ordets etymologi (dets historie), andre knytter ordet til andre ord der minder lydligt om det ord der skal læres, og andre igen tænker i billeder eller i små historier eller laver små rim. Det vigtigste er at man finder et eller andet at hænge ordet op på.

Mnemoteknik

Grammatik

Nogle kan høre fejl (fx kongruensfejl) medens andre er nødt til tænke i grammatiske baner for at undgå de samme fejl. Sådan er det bare. Hvis du konstant oplever at du laver de samme typer fejl når du skriver engelsk, så er der flere metoder at forsøge at løse problemet på. For det første kan du forsøge dig med en mere grundig gennemlæsning, også en hvor du læser teksten højt for dig selv. Der findes fejl som øret hører bedre, end øjet ser dem (fx gentagne ord og andre sjukefejl, og for nogles vedkommende også kongruensfejl). Hvis det ikke virker, og du hverken kan se eller høre fejlene, så må du forsøge dig med en grammatisk analyse af teksten. Det kan godt være temmelig tidskrævende de første par gange, men du kan meget hurtigt blive ganske ferm til det.

Begyndersprog

Det meste af det der er omtalt ovenfor, gælder også for begyndersprog. Når du lærer et nyt sprog, er det imidlertid uhyre vigtigt at du meget hurtigt får udbygget dit ordforråd. Her kan de overfor nævnte ordlister og gammeldags terperi være den bedste metode. Især er det vigtigt at kunne iagttage sin egen læring ved at føre lister over 'lærte' ord og 'ord der skal læres'.

Begyndersprogene fransk, spansk og (især) latin adskiller sig fra engelsk ved at morfologien (ordenes bøjning) er langt mere omfattende end på engelsk. Det betyder at der er lange lister med paradigmer (modeller for ordenes bøjning) der skal læres udenad. Her er der ofte kun én vej, og det er traditionelt terperi. Man kan lige så godt bide i det sure æble og få lært bøjningerne én gang for alle. Får man ikke lært disse bøjninger i første omgang, vil det hurtigt vise sig at man kommer til at bruge uforholdsmæssig meget tid på at slå de samme ting op igen og igen, tid der kunne være brugt bedre til at få det lært én gang for alle.

Den nye teknologis muligheder

Den ny teknologi giver dig masser af hjælpemidler til sprogindlæring. Der findes elektroniske ordbøger, også on-line, som gør det langt hurtigere at slå ord op end det var da man kun havde ordbøger i bogform. Der findes elektroniske udtaleordbøger, også online, hvor man ved at klikke kan få udtalt ordet på fremmedsproget.¹⁵ (Man behøver ikke engang lære lydskrift!) Der findes ganske mange programmer med 'drills', altså programmer hvor man kan øve sig på et bestemt aspekt af et sprog indtil det sidder helt fast uden at skulle trætte sin lærer eller familie med at skulle overhøre én (Et sådant program findes på www.almensprogforstaaelse.dk under 'Lativerb', et program til indøvelse af de latinske verber. Samme sted findes også en række drills til indøvelse af basale grammatiske begreber).

Til de sprogfag hvor der en skriftlig dimension, findes der ordbøger, synonym-ordbøger og programmer der checker grammatikken. Til de fleste tekstbehandlingsprogrammer findes der stavekontrol og autokorrektur. En individualiseret autokorrektur er særdeles nyttig for den der skal skrive korrekt. Hvis man, hver gang man får opgaver tilbage, skriver både sine fejl og det rigtige ind i sin autokorrektur, så kan man ikke lave den samme fejl igen.

Stavekontrol og elektroniske ordbøger

Du skal altid bruge stavekontrol i de situationer hvor dette hjælpemiddel er tilladt, men vær forsigtig. Langt de fleste stavfejl elever laver i deres opgaver i dag, er homonymer, dvs. ord der lyder eller staves næsten ens, og som stavekontrollen derfor ikke finder og retter. Stavekontrollen foreslår ofte en alternativ stavemåde til det ord den ikke kender, men hvis du ikke umiddelbart ser at dette forslag må være det rigtige, så må du slå ordet op i en ordbog.

Når du slår ord op i ordbøger, så er det vigtigt at du ikke blot accepterer det ord ordbogen foreslår. Hvis du ikke umiddelbart genkender ordet som det du ledte efter, skal du altid lave et kontrolopslag, altså slå ordet op den anden vej.

Det kan også, som nævnt ovenfor, være en god idé at lave lister med nye ord som du har lært. Sådanne lister kan alfabetiseres eller organiseres på en hvilken som helst måde du måtte ønske (fx også efter 'lærte' og 'endnu ikke lærte', hvor du så kan se din progression hver gang du flytter et ord fra en kolonne til den anden)

Internettet som ordbog

På internettet findes utallige sider på alverdens sprog. Det betyder at stort set alle udtryk som findes på de pågældende sprog, sandsynligvis også findes på en eller anden side i cyperspace, - og i langt de fleste tilfælde på adskillige hundrede sider. Derfor kan du kontrollere dine egne formuleringer ved at sætte dit udtryk i anførselstegn og så søge efter det i en søgemaskine, fx Google.

Et eksempel: Lad os antage at du har slået ordet 'blomstende' op i en ordbog. Ordbogen vil sandsynligvis give eksempler og komme med anvisninger på i hvilke sammenhænge du skal anvende *flowering*, *blossoming*, *florid*,

15 Fx: <http://www.merriam-webster.com/> (amerikansk engelsk) og mange flere (søg OALD online for engelsk)

flourishing, *florescent* mm., men hvis den nu ikke lige giver netop den sammenhæng som du har tænkt dig, så søg i Google, og se hvor du får flest 'hits'. Søg fx på *flowering culture*, *flourishing culture* og *florid culture*, og vælg så den der giver flest hits. Det vil nemlig være det gængse udtryk. Prøv evt. også med *flowering style*, *flourishing style* og *florid style*, og prøv at erstatte *style* med *plant*. Eller prøv en hvilken som helst anden kombination

Internettet som ordbog er især rigtig god til at kontrollere idiomatiske udtryk. Idiomatiske udtryk er udtryk som fx ordsprog, og catch phrases (faste vendinger) som er kulturafhængige og som derfor sjældent kan oversættes direkte og blive forstået. Hvis fx du oversætter udtryk som '*fuld som en allike*' el. '*tale som et vandfald*' til '*drunk as a jackdaw*' og '*talk like a waterfall*', og prøver at 'google' dem, så vil du måske nok få enkelte 'hits', men ikke mange og de fleste fra danske sider. Prøv til sammenligning at 'google' '*drunk as a skunk*' og '*talk up a storm*'. Ved sådanne udtryk skal du have mindst 100 hits før man kan sige at udtrykket er 'anerkendt'.

Samme fremgangsmåde kan naturligvis anvendes også på fransk, tysk, spansk, italiensk osv.

Kommunikationsstrategier

Hvor man tidligere lagde næsten al vægten på formel korrekthed og indlæring af grammatikken, lægger man i dag større vægt på kommunikativ kompetence, altså evnen til effektiv kommunikation på fremmedsproget. I en eksamenssituation bliver du bedømt på om du rent faktisk er i stand til at få sagt de ting du ønsker, uden at hænge sig alt for meget i om du har udtrykt dig helt korrekt, eller om du mangler en glose her og der.

Det betyder at hvis du i en given situation ikke kender en bestemt glose på fremmedsproget, så kan det være en god idé at forsøge at finde et synonym eller en omskrivning så du ikke går helt i stå. Hvis du fx ikke kender ordet for '*guldsmed*' på engelsk, kan du forsøge dig med et højere abstraktionsniveau og sige '*flying insect*' i stedet for '*dragonfly*'. Eller hvis du ikke kan huske ordet for '*kreditforeningslån*', kan du fx sige '*the money you pay to live in a house*' eller '*house rent*' snarere end '*mortgage*'.

Læs teksten op

Før du afleverer en skriftlig essay-opgave el. lignende, bør du læse opgaven op for dig selv. Øret opfatter en masse fejl som øjet ikke ser, fx gentagne ord og kongruensfejl.

Det kan også være en idé at få en anden til at læse din opgave op for dig, men da det jo kan være lidt svært at få nogen til det, kan du bede computeren om at gøre det. Der findes på nettet masser af gratis oplæsningsprogrammer til de fleste sprog. Et gratis oplæsningsprogram til engelsk findes på <http://www.naturalreaders.com/download.htm> og der findes et til dansk på www.adgangforalle.dk/download.htm

Appendix 1

Liste over grammatiske betegnelser

Her er langt flere end du får brug for. De vigtigste er fremhævet.

<i>ablativ</i> kasus, der betegner fjernelse, mid-del, sted	<i>futurum</i> fremtid
<i>absolut konstruktion</i> konstruktion uden finit verbum	<i>futurum exactum</i> førfremtid
<i>adhortativ</i> opfordrende	<i>futurum participium</i> fremtids tillægsmåde
<i>adjektiv</i> tillægsord	<i>genitiv</i> ejefald
<i>adjektivisk</i> tillægsagtig	<i>genus</i> køn; verbets <i>genus</i> verbets art (f. eks. aktiv)
<i>adverbiel</i> biordsagtig	<i>gerundium</i> den kasusbøjede navnemåde
<i>adverbium</i> biord	<i>gerundiv</i> verbalform, der betegner, hvad der bør gøres
<i>adversativ</i> modsættende	
<i>agens</i> den handlende person	<i>hiat</i> vokalsammenstød
accent betoning	<i>homonym</i> enslydende ord
<i>akkusativ</i> genstandsfald	<i>hypotetisk</i> stridende mod virkeligheden
<i>aktiv</i> handleform	<i>hortativ</i> opfordrende
<i>anakolut</i> brud på den grammatiske konstruktion	<i>hypotakse</i> underordning
<i>analogi</i> overensstemmelse	<i>imperativ</i> bydemåde
<i>antonym</i> modsætningsord	<i>imperfektiv</i> ikke afsluttet
<i>apokope</i> bortfald af vokal i udlyd	<i>imperfektum</i> datid, uafsluttet
<i>apposition</i> navnetillæg, samstilling	<i>indefinit</i> ubestemt
<i>artikel</i> kendeord	<i>indikativ</i> den fortællende el, fremsættende måde
<i>aspekt</i> synsvinkel	<i>infix</i> indskudt element
<i>assimilation</i> lydtilnærmelse	<i>infinit form</i> verbalform, der ikke kan bøjes i person
<i>asyndeton</i> konstruktion uden bindeord	<i>infinitiv</i> navnemåde
<i>attraktion</i> tiltrækning, påvirkning	<i>inklusivt præsens</i> nutid, der bruges svarende til dansk førnutid
<i>attribut</i> vedføjelse	<i>instrumental</i> som betegner middel
<i>attributiv</i> vedføjel	<i>inkohativ</i> der betegner indtrædende handling
<i>comitativ</i> ledsagende	<i>intensiv</i> der betegner forstærket handling
<i>consecutio temporum</i> tidsfølgen	<i>interjektion</i> udråbsord
	<i>interrogativ</i> spørgende
<i>dativ</i> hensynsfald	<i>intransitiv</i> uvirkende; der ikke kan have akkusativobjekt
<i>dativobjekt</i> hensynsled	<i>irreal</i> uvirkelig (= hypotetisk)
<i>defektiv</i> ord med ufuldstændig bøjning	<i>irrealis</i> konstruktion, der betegner det uvirkelige, det tænkte
<i>definitiv</i> forklarende	<i>iterativ</i> der betegner gentagen handling
<i>deklinations</i> kasusbøjning	
<i>deliberativ</i> = dubitativ	<i>jussiv</i> der betegner vilje
<i>demonstrativ</i> påpegende	
<i>deponentier</i> verber med passiv form, men aktiv betydning	<i>kardinaltal</i> mængdetal
<i>diatese</i> verbets art (f. eks. aktiv)	<i>kasus</i> fald
<i>diftong</i> tvelyd	<i>kausal</i> årsags-
<i>diminutiv</i> formindskelsesord	<i>komparation</i> gradbøjning
<i>disjunktiv</i> adskillende	<i>komparativ</i> højere grad
<i>distributiv</i> fordelings-	<i>komparativ</i> der betegner sammenligning
<i>dualis</i> total	<i>kompositum</i> sammensat ord
<i>dualitet</i> betegnelse af tohed	<i>koncessiv</i> indrømmende
<i>dubitativ</i> tvivlende	<i>konditional</i> betingende
<i>eksplikativ</i> forklarende	<i>kongruens</i> overensstemmelse i (køn) tal og kasus
<i>elision</i> sammentrækning	<i>konjugation</i> verbalbøjning
<i>ellipse</i> udeladelse af et ord	<i>konjunktion</i> bindeord
<i>emfatisk</i> med eftertryk	<i>konjunktiv</i> forestillende måde
<i>enklitisk</i> tonløst efterhængt	<i>konsekutiv</i> følge-
<i>femininum</i> hunkøn	
<i>final</i> hensigts-	
<i>finit form</i> verbalform, der bøjes i person	
<i>frekventativ</i> som betegner (hyppig) gen-tagelse	

konsonant medlyd
kontekst sammenhæng
kopulativ om verber der tager subjektsprædikat
korrelat ord, der henvises til
korrelativ samsvarende
kvantitet vokallængde
likvid flydelyd (l, r)
limitativ begrænsende
lokativ stedskasus
lokativisk stedsangivende
maskulinum hankøn
medium mellemform mellem aktiv og passiv
metalese bogstavombytning
modal som udtrykker måde
modalverb mådesudsagnsord
modus måde
multiplikativtal taladverbium
nasal næselyd
negation nægtelse
neutrum intetkøn
nexus el neksus forbindelse af subjekt og prædikat
nomen substantiv el. adjektiv
nominal substantivisk el. adjektivisk
nominativ nævnefald, subjektskasus
numeral talord
numerus tal

objekt genstandsled
objektiv genitiv genitiv, der står som gen-standsled for et styrende ord
objektssætning genstandssætning
oblik kasus kasus uden for nominativ
oblik konjunktiv konjunktiv, der skyldes indirekte tale (tanke)
obliqua se oratio obliqua
optativ ønskende
oratio obliqua indirekte tale
oratio recta direkte tale
ordinaltal ordenstal

paratakse sideordning
participium tillægsmåde
partikel småord
partitiv delings-
passim på forskellige steder (i en bog)
passiv lideform
perfektiv som betegner det afsluttede
perfektum førnutid; datid, afsluttet
perfektum participium datids (kort) tillægsmåde
perifrastisk omskrevet
pluralia tantum ord, der kun findes i pluralis
pluralis flertal

pluskvamperfektum førdatid
positiv grundform af adj. og adv.
possessiv eje-, ejendoms-
potential som betegner det mulige, det eventuelle
potentialis konstruktion, der betegner det mulige, det eventuelle
prohibitiv forbydende
pronom stedord
proprium egennavn
prædikat omsagn, omsagnsled
prædikativ som omsagnsled
præfiks forstavelse
præposition forholdsord
præsens nutid
præsens participium nutids (lang) tillægsmåde

realis konstruktion, der betegner det vir-kelige
redupliceret fordoblet
reduplikation fordobling
refleksiv tilbagevisende
relativ henførende
rhotacisme forandring af s til r

singularis ental
spirant hæmmelyd
subjekt grundled
subjektiv genitiv genitiv, der står som logisk grundled for det styrende ord
subjektspredikat omsagnsled til grundled-det
subjektssætning sætning, der står som grundled for det styrende verbum
substantiv navneord
substantivisk navneagtig
suffiks afledningsendelse
superlativ højeste grad
supinum verbalform med betydning af navnemåde
synkope bortfald af vokal i indlyd
synonym ord med samme betydning

temporal tids-
tempus tid
transitiv virkende; som kan have akkusativobjekt
verbal som hører til et udsagnsord

verballed udsagnsled
verbalsubstantiv navneord dannet af et udsagnsord
verbum udsagnsord
vokal selvlyd
vokativ tiltalekasus

Stikordsregister

Actio.....	55	forforståelse.....	51
adjektiver.....	32	forholdsord.....	35
adverbialled.....	38, 42	form.....	45
adverbier.....	33	FOXP2.....	19
akkusativobjekt.....	38, 40	fremmedsprog.....	58
akronym.....	15	før nutid.....	30
aktiv.....	45	gammelt dansk 1.....	11
almen grammatik.....	30	gammelt dansk 2.....	12
almen sprogforståelse.....	57f.	genre.....	50
analytisk.....	26	genregæt.....	51
analytiske sprog.....	26f.	Google.....	60
angelsakserne.....	12	Grimms lov.....	6
argot.....	53	handleform.....	45
artikel.....	36	helsætning.....	30, 36, 47
aspekt.....	43f.	helsætningsrest.....	47
at.....	37	Holberg.....	14
attributiv.....	33	homonym.....	60
Austin.....	20	hovedsætning.....	36, 47
autokorrektur.....	60	hypotakse.....	36
begyndersprog.....	59	ikke-prøven.....	47
Beowulf.....	9f.	imperativ.....	43
bestemmende relativsætninger.....	48	imperfektum.....	30
bestemthed.....	32	indikativ.....	43
betydning.....	19	indirekte objekt.....	41
bindeord.....	36	indoeuropæisk.....	5, 7
biord.....	33	infininit.....	42
bisætning.....	36, 47	infinitivsmærke.....	37
bokmål.....	7	interjektion.....	37
bydemåde.....	43	Internettet.....	60
catch phrases.....	61	intransitiv.....	31
centralfelt.....	28	Inventio.....	55
centum.....	7	islandsk.....	10
Chomsky.....	19	jargon.....	53
cyperspace.....	60	Jellingestenen.....	9f.
danerne.....	9	Jyske Lov.....	12
dansk.....	9, 27	kendeord.....	36
dativobjekt.....	26, 38, 41	kinesisk.....	24
demonstrativt pronomen.....	36	komma.....	49
denotation.....	22	kommunikationsstrategier.....	61
dialekt.....	52	komparation.....	33
diatase.....	45	komparativ.....	33
Dispositio.....	55	konjunktion.....	36
domæne.....	16	konjunktiv.....	43
domænetab.....	16	konnotation.....	22
egennavn.....	31	kopulativ.....	31
elektroniske ordbøger.....	60	kryds og bolle.....	39
Elocutio.....	55	latin.....	15, 24, 58f.
etymologi.....	59	ledsætning.....	36, 47f.
fagsprog.....	53	ledsætningstyper.....	47
fiktion.....	51	lideform.....	45
finit.....	28, 42	lingvistik.....	20
fonem.....	22f., 25	lådeord.....	14f.
forfelt.....	28	Memoria.....	55

mening.....	19	satem.....	7f.
meningsdannelse.....	20	Saxo.....	13
mnemoteknik.....	59	Searle.....	20
modus.....	43	selvfremstilling.....	52
morfem.....	25	semantik.....	20
morfologi.....	30, 37	slang.....	53
mængdetal.....	37	slutfelt.....	28
måde.....	43	sociolingvistik.....	53
naturmetoden.....	56	sprog.....	18f.
navneord.....	31	sproghistorie.....	5
neksus.....	42	sprogindlæring.....	56
Newspeak.....	54	sprogstudier.....	56
normannerne.....	12	stavefejl.....	60
nostratisk.....	6	stavekontrol.....	60
numeralier.....	37	stedord.....	34
objekt.....	26, 40	stil.....	51
objektsprædikat.....	38, 41	subjekt.....	38, 40
oldengelsk.....	9	subjekt.....	26
oldnordisk.....	11	subjektsprædikat.....	38, 40
onomatopoietikon.....	20	substantiver.....	31
oplæsningsprogram.....	61	superlativ.....	33
ord.....	25	swahili.....	24
ordbog.....	59	syntagme.....	28, 37, 39
ordenstal.....	37	syntaks.....	37
ordforråd.....	58	syntetisk.....	26
ordklasser.....	30	syntetisk sprog.....	11
oversættelseslån.....	15	syntetiske sprog.....	26
paratakse.....	36	sætning.....	47
parentetiske relavsætninger.....	48	sætningsanalyse.....	37
passiv.....	45	sætningsled.....	37
Peder Paars.....	14	sætningsskema.....	27
perfektum.....	30	søgemaskine.....	60
person.....	44	tal.....	44
plusquamperfektum.....	30	talehandling.....	20
positiv.....	33	talord.....	37
pronominer.....	26, 34	tekstbehandlingsprogrammer.....	60
proprium.....	31, 35	tid.....	30
prædikativ.....	33	tillægsord.....	32
præposition.....	35	transitiv.....	31
præpositionsforbindelse.....	38, 42	tysk.....	15
præsens.....	30	udråbsord.....	37
Reformationen.....	13	udtaleordbøger, også online,.....	60
relativsætning.....	48	verballd.....	38f.
retorik.....	54	verber.....	42
runer.....	10	verbum.....	30
saga.....	10	vikingerne.....	11f.
sanskrit.....	5		